

BACKGROUND

Χαρτογράφηση της σύγκρουσης ΗΠΑ-Ισραήλ και Ιράν

ΜΑΡΤΙΟΣ 2026

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγικό σημείωμα.....	3
Διακυβέρνηση στο όνομα του Θεού: Το πολιτικό σύστημα της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν.....	6
Ο δυναμικός ρόλος των εθνοτικών και θρησκευτικών μειονοτήτων στο Ιράν: μια ιστορική αναδρομή	11
Θρησκεία και αντίσταση: Ο σιιτισμός ως κοινωνικοπολιτική δύναμη	15
Το Ιράν και τα κράτη του Κόλπου: μεταξύ δομικής αντιπαλότητας και τακτικής ευελιξίας.....	20
Οι σχέσεις Ιράν-ΗΠΑ υπό το πρίσμα του πυρηνικού προγράμματος	25
Οι σχέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης με το Ιράν: Ιστορική εξέλιξη, πυρηνική διπλωματία και σύγχρονες εξελίξεις	29
Το πολιτικό σύστημα και η εσωτερική διαμόρφωση του Ισραήλ.....	33

Εισαγωγικό σημείωμα

Στις 28 Φεβρουαρίου 2026, λίγες μόλις ώρες αφότου ο υπουργός Εξωτερικών του Ομάν Μπαντρ Αλ-Μπουσαΐντι ανακοίνωνε ότι μια «συμφωνία [για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν] ήταν εφικτή» μετά από τρεις γύρους (νέων) διαπραγματεύσεων, οι ΗΠΑ και το Ισραήλ εξαπέλυσαν κοινές στρατιωτικές επιχειρήσεις κατά του Ιράν. Στόχος των επιθέσεων δεν ήταν μόνο οι πυρηνικές και στρατιωτικές εγκαταστάσεις αλλά και η ηγεσία της Ισλαμικής Δημοκρατίας, με δεδηλωμένο στόχο την ανατροπή του καθεστώτος. Καθώς πλησιάζουμε στη συμπλήρωση ενός μήνα από την έναρξη των εχθροπραξιών, ο πόλεμος δεν δείχνει σημάδια αποκλιμάκωσης, με την ακτίνα των επιθέσεων να διευρύνεται συνεχώς, πλέον και πέρα από τον Περσικό Κόλπο, ενώ έχει ανοίξει ένα παράλληλο μέτωπο στον Λίβανο και το κλείσιμο των Στενών του Ορμούζ διαχέει τις επιπτώσεις της σύγκρουσης παγκοσμίως. Οι εξελίξεις, όπως είναι αναμενόμενο, εγείρουν το ενδιαφέρον και προκαλούν ανησυχία και για αυτόν τον λόγο είναι απαραίτητη μια ψύχραιμη και εμπειριστατωμένη αξιολόγησή τους.

Ο Ibn Khaldun, ο μεγάλος Άραβας ιστορικός και κοινωνιολόγος του Μεσαίωνα, προειδοποιούσε πριν από αιώνες για τον κίνδυνο της ανεξέταστης βεβαιότητας, τονίζοντας ότι «χρειάζεται κρίση και οξυδέρκεια για να ξεδιαλέξεις την κρυμμένη αλήθεια». Σε ένα περιβάλλον πληροφορίας κορεσμένο από αλληλοαναιρούμενες ανακοινώσεις, σχόλια και αφηγήσεις για το τι συμβαίνει στο Ιράν και την ευρύτερη Μέση Ανατολή, η προτροπή αυτή παραμένει επίκαιρη. Η βαθύτερη γνώση δεν είναι πολυτέλεια, αλλά προϋπόθεση για την πληρέστερη δυνατή κατανόηση.

Η παρούσα συλλογή κειμένων εκπονήθηκε από ερευνητές του ΚΕΜΜΙΣ με ακριβώς αυτόν τον στόχο, να παράσχει δηλαδή βαθύτερη, τεκμηριωμένη γνώση σχετικά με το ιστορικό υπόβαθρο και δυναμικές που καθορίζουν τις επιλογές των πρωταγωνιστών. Περιλαμβάνει επτά κείμενα που εξετάζουν διαφορετικές όψεις στη βάση όμως μιας κοινής παραδοχής: αυτό που συμβαίνει στη Μέση Ανατολή σήμερα, δεν γεννήθηκε χθες. Η συλλογή αυτή δεν φιλοδοξεί να δώσει απαντήσεις για το τι θα ακολουθήσει. Φιλοδοξεί κάτι πιο σεμνό και ταυτόχρονα πιο απαιτητικό. Να εξοπλίσει τον αναγνώστη με τη γνώση που απαιτείται για να κατανοήσει τι συμβαίνει και τι μπορεί να συμβεί, πέρα από απλουστεύσεις και εντυπωσιασμούς.

Το πρώτο κείμενο της Σάρας Ατζρούδ αποτελεί ουσιαστικά το αναγκαίο θεμέλιο για κάθε ανάλυση. Πριν κατανοήσουμε τι συμβαίνει στο Ιράν, πρέπει πρώτα να σκιαγραφήσουμε τη διάρθρωση του συστήματος εξουσίας. Η Ισλαμική Δημοκρατία δεν είναι απλώς ένα κράτος με ισλαμικό προσανατολισμό. Είναι ένα μοναδικό θεοκρατικό σύστημα, βαθιά ριζωμένο στη

σιιτική παράδοση, στο οποίο η εξουσία δεν ανήκει σε πρόσωπα αλλά σε θεσμούς. Με άξονα την αρχή του *velayat-e faqih*, ο Ανώτατος Ηγέτης, το Συμβούλιο των Επιτρόπων, η Συνέλευση των Εμπειρογνομόνων, οι Φρουροί της Επανάστασης, ο Πρόεδρος και το Κοινοβούλιο, όλοι συνδιαμορφώνουν μια «αυτοτροφοδοτούμενη υβριδική αρχιτεκτονική εξουσίας, της οποίας η εσωτερική λογική είναι συμπαγής και ανθεκτική».

Εντούτοις, όπως υπενθυμίζει η Άρτεμη Παπαδάκη στο δεύτερο κείμενο το Ιράν δεν είναι ομοιογενές. Πάνω από το 40% του πληθυσμού ανήκει σε εθνοτικές μειονότητες -Αζέροι, Κούρδοι, Μπαλούχοι, Άραβες- με ιστορικές διεκδικήσεις που ουδέποτε αντιμετωπίστηκαν ουσιαστικά από το καθεστώς. Από τη δυναστεία των Σαφαβιδών ως την Επανάσταση του 1979 και τα κινήματα του 21ου αιώνα, οι μειονότητες αποτελούν σταθερό παράγοντα στις εσωτερικές εξελίξεις, άλλοτε ως σύμμαχοι του εθνικού αφηγήματος και άλλοτε ως φορείς αντίστασης. Συνεπώς, σε μια περίοδο κρίσης όπως η σημερινή, το ερώτημα για τη στάση των μειονοτήτων είναι κάθε άλλο παρά άνευ σημασίας.

Στη συνέχεια, η Αλεξάνδρα Βασιλού ανοίγει το πλαίσιο ανάλυσης. Το κείμενό της εξετάζει τον σιιτισμό όχι ως απλή θρησκεία, αλλά ως κοινωνικοπολιτική δύναμη εντός και εκτός Ιράν. Ο σιιτισμός τροφοδοτεί το αφήγημα της αντίστασης, νομιμοποιεί τη βία ως μαρτύριο και συνδέει το Ιράν με οργανώσεις όπως η Χεζμπολάχ και οι ιρακινές πολιτοφυλακές, διαμορφώνοντας ένα πλέγμα σχέσεων και επιρροών που είναι κάθε άλλο παρά μονολιθικό. Οι δογματικές διαφορές μεταξύ σημαινουσών προσωπικοτήτων του σιιτισμού, όπως ο Χομεινί, ο Φαντλάλα και ο Σιστάνι δείχνουν ότι ακόμα και εντός του σιιτικού κόσμου υπάρχουν διαφορετικές ερμηνείες που έχουν άμεσες συνέπειες στο πώς αντιδρούν οι διάφοροι σύμμαχοι του Ιράν.

Τα επόμενα τρία κείμενα προσθέτουν μια πιο διεθνοπολιτική οπτική. Η Ζακία Άκρα αναλύει τη δυναμική των σχέσεων του Ιράν με τα κράτη του Κόλπου που βρίσκονται στο επίκεντρο των ιρανικών αντιποίνων, σχέσεις που δεν μπορούν να περιγραφούν επαρκώς ούτε ως «συγκρουσιακές» ούτε ως «συνεργατικές». Η δομική αντιπαλότητα συνυπάρχει με την τακτική ευελιξία, σχηματίζοντας μια εύθραυστη ισορροπία που ομολογουμένως εισέρχεται πλέον σε αχαρτογράφητα ύδατα, στοιχείο που καθιστά τη σημερινή και μελλοντική στάση των χωρών της περιοχής ένα από τα πιο δύσκολα αινίγματα της σύγκρουσης.

Διευρύνοντας το πρίσμα, η Έλεν Σιρμάιστερ ιχνηλατεί την ιστορία των σχέσεων Ιράν-ΗΠΑ μέσα από τον φακό του πυρηνικού προγράμματος. Από την έναρξη του προγράμματος με τις αμερικανικές ευλογίες την περίοδο Σάχη έως την υπογραφή της συμφωνίας το 2015 και την μονομερή αποχώρηση των ΗΠΑ το 2018 έχουν μεσολαβήσει πολλά. Κάθε στάδιο αυτής της πορείας άφησε αποτυπώματα και καθόρισε τον τρόπο που αντιλαμβάνεται η ιρανική

ηγεσία το πυρηνικό πρόγραμμα ως το ύστατο εργαλείο αποτροπής σε μια ταραγμένη και ταραχώδη σχέση με την υπερδύναμη και τους συμμάχους της στην περιοχή.

Την σκυτάλη παίρνει η Χριστίνα Φυτιλή που εξετάζει την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), έναν δρώντα που συχνά υποτιμάται στις αναλύσεις για τη Μέση Ανατολή. Η ΕΕ επένδυσε πολιτικό κεφάλαιο και διπλωματική ενέργεια στη συμφωνία για τα πυρηνικά του 2015 και προσπάθησε να διατηρήσει ανοιχτούς διαύλους με την Τεχεράνη μετά την αποχώρηση των ΗΠΑ. Η σημερινή κρίση αποκαλύπτει τα όρια αυτής της στρατηγικής, καθώς η ΕΕ αποδεικνύεται για ακόμα μια φορά ένας οιονεί γεωπολιτικός δρώντας, που ωστόσο εξακολουθεί να αντιδρά μέσα από επιμέρους εθνικές πολιτικές και πρωτοβουλίες, χωρίς ουσιαστικό κοινό στρατηγικό όραμα, αν και το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας και το ενδεχόμενο νέων μεταναστευτικών ροών βρίσκονται στον πυρήνα της ανησυχίας της.

Τέλος, η Παναγιώτα Μπούκα στρέφει το βλέμμα στον άλλο πρωταγωνιστή της κρίσης, το Ισραήλ. Χαρτογραφεί το πολιτικό σύστημα του Ισραήλ, που παραδοσιακά στηρίζεται σε κυβερνήσεις συνασπισμού, αναδεικνύοντας τις εύθραυστες ισορροπίες εντός της παρούσας κυβέρνησης, μεταξύ δεξιών, υπερορθόδοξων και ακροδεξιών κομμάτων. Καταγράφει τη δεξιά στροφή της ισραηλινής πολιτικής όχι ως σύμπτωμα της κυριαρχίας του Μπέντζαμιν Νετανιάχου, αλλά ως έκφραση βαθύτερων κοινωνικών διεργασιών. Το γεγονός ότι η υποστήριξη των ισραηλινών πολιτών στις πολεμικές επιχειρήσεις φτάνει το 90% δείχνει ότι η ισραηλινή εξωτερική πολιτική δεν είναι απλώς απόφαση ενός ηγέτη, αλλά έκφραση μιας κοινωνίας που αντιλαμβάνεται τον εαυτό της ως ευρισκόμενη σε υπαρξιακή απειλή.

Εν είδει κατακλείδας, θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε ότι ένας πόλεμος που φιλοδοξεί να ξεκινήσει και να τελειώσει με μερικά αεροπορικά πλήγματα μπορεί να διαρκέσει λίγες ώρες. Ένας πόλεμος όμως που «χτίστηκε» με δεκαετίες αμοιβαίας καχυποψίας και διατυπώνεται ως υπαρξιακή απειλή δεν τελειώνει εύκολα, ακόμα κι αν σιγήσουν οι πύραυλοι και οι σειρήνες. Αυτό που συμβαίνει στη Μέση Ανατολή σήμερα είναι μια σύγκρουση όχι μόνο μεταξύ στρατών αλλά και ερμηνειών, για το ποιος έχει δικαίωμα στην ασφάλεια, για το πού τελειώνει η αποτροπή και πού αρχίζει η επιθετικότητα, για το τι σημαίνει νίκη όταν ο αντίπαλος προσδίδει νόημα και στην μη ήττα. Οι παραπάνω αναλύσεις αποσκοπούν σε κάτι που σπανίζει στη σύγχρονη δημόσια συζήτηση: να αναστοχαστούν και να σκεφτούν αργά, σε έναν κόσμο που αποφασίζει γρήγορα.

Μαρίνα Ελευθεριάδου

Διευθύντρια Ερευνών ΚΕΜΜΙΣ

Διακυβέρνηση στο όνομα του Θεού: Το πολιτικό σύστημα της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν

Σάρρα Ατζρούδ

Στις 28 Φεβρουαρίου 2026, οι αμερικανο-ισραηλινές στρατιωτικές επιθέσεις κατά του Ιράν βύθισαν τη Μέση Ανατολή σε αχαρτογράφητα νερά, στοχεύοντας τους ίδιους τους θεσμούς που βρίσκονται στην καρδιά της Ισλαμικής Δημοκρατίας: τον Ανώτατο Ηγέτη της, πυροδοτώντας μια κρίση διαδοχής χωρίς σύγχρονο προηγούμενο. Για να κατανοήσουμε τι έχει κλονιστεί, πρέπει πρώτα να κατανοήσουμε το ίδιο το σύστημα. Το πολιτικό πλαίσιο της Ισλαμικής Δημοκρατίας, που έχει τις ρίζες του στη σιιτική θεολογική δογματική και στηρίζεται σε αλληλένδετους θεσμούς, αντιπροσωπεύει ένα μοναδικό πείραμα θεοκρατικής διακυβέρνησης, ένα πείραμα του οποίου αξίζει να αποκαλυφθεί η δομή.

Στο θεμελιώδες κείμενό του «Η Διακυβέρνηση του Νομομαθούς» ή «Vilayat al-faqih» ο Αγιατολάχ Χομεϊνί θέσπισε την ιδεολογική βάση της Ισλαμικής Δημοκρατίας: ένα σύστημα ριζωμένο στις σιιτικές ερμηνείες του Κορανίου και των Χαντίθ, στο οποίο το Ισλάμ δεν είναι απλώς μια θρησκεία αλλά ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο για την οργάνωση της κοινωνίας.¹ Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ο πιο καταρτισμένος νομικά και θεολογικά στη Σαρία, το Ισλαμικό Δίκαιο, ο Φακίχ, είναι ο πιο κατάλληλος για να ηγηθεί του ισλαμικού έθνους. Από αυτήν την αφετηρία γεννήθηκε το αξίωμα του Ανώτατου Ηγέτη. Στο σιιτικό Ισλάμ, η νόμιμη εξουσία δεν πεθαίνει μαζί με τον κάτοχό της, αλλά μεταβιβάζεται. Όμως, όταν οι ΗΠΑ και το Ισραήλ δολοφόνησαν τον Αλί Χαμενεΐ στις 28 Φεβρουαρίου 2026, τον πρώτο Ανώτατο Ηγέτη στην ιστορία της Δημοκρατίας που σκοτώθηκε, αυτός ο μηχανισμός μεταβίβασης τέθηκε για πρώτη φορά σε πραγματική δοκιμασία. Ο θάνατος του Χαμενεΐ ενεργοποίησε ταυτόχρονα κάθε συνταγματικό μηχανισμό διαδοχής που διαθέτει το ιρανικό πολιτικό σύστημα και, σύμφωνα με την ιδεολογική λογική του ίδιου του συστήματος, τον ανέδειξε σε μάρτυρα. Ωστόσο, αυτό το σύστημα δεν προέκυψε από το πουθενά· σφυρηλατήθηκε ως αντίδραση σε δεκαετίες ξένης παρέμβασης, αυταρχικής μοναρχίας και ενός εκσυγχρονισμού που αποξένωσε την ίδια την κοινωνία που ισχυριζόταν ότι υπηρετούσε.

Μια επανάσταση που γεννήθηκε από την αντίδραση:

Οι ρίζες της Ισλαμικής Δημοκρατίας βρίσκονται στις ταραχώδεις δεκαετίες που προηγήθηκαν της επανάστασης του 1979, κυρίως στη «Λευκή Επανάσταση» του Σάχη Μοχάμαντ Ρεζά Παχλαβί το 1963, ένα κρατικό πρόγραμμα εκσυγχρονισμού που περιλάμβανε αγροτική μεταρρύθμιση, δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες και ταχεία εκβιομηχάνιση. Ενώ γιορτάστηκε στην Ουάσιγκτον ως προοδευτική μεταρρύθμιση, ο Χομεϊνί την κατήγγειλε ως αμερικανική επιθετική επίθεση κατά των ισλαμικών αξιών και της ιρανικής κυριαρχίας, καταδικάζοντάς την ως «κακόβουλη προπαγάνδα» για τις

επιβλαβείς επιπτώσεις της στους αγρότες και τον κλήρο. Η αγροτική μεταρρύθμιση, ενώ αναδιένειμε τα μεγάλα κτήματα, έδινε προτεραιότητα στην βιομηχανική ανάπτυξη έναντι της αγροτικής βιωσιμότητας, και η κρατική τιμολόγηση έθετε συστηματικά σε μειονεκτική θέση τον αγροτικό τομέα, επιδεινώνοντας την ανισότητα αντί να την επιλύει. Εν τω μεταξύ, ο στρατιωτικός προϋπολογισμός του Σάχη αυξήθηκε δώδεκα φορές σε είκοσι τρία χρόνια, μια επέκταση που οφειλόταν όχι μόνο στις περιφερειακές φιλοδοξίες του, αλλά και στον προσωπικό του φόβο για εσωτερική εξέγερση, καθώς τον στοίχειωνε η αναγκαστική απομάκρυνση του πατέρα του σε ένα πραξικόπημα που υποστηρίχθηκε από ξένες δυνάμεις. Μέχρι το 1979, μια ευρεία συμμαχία ισλαμιστών, αριστερών και εθνικιστών συγκεντρώθηκε υπό την ηγεσία του Χομεϊνί για να ανατρέψει τον Σάχη. Σε δημοψήφισμα που διεξήχθη λίγο αργότερα, το 98,2% των Ιρανών ψήφισε υπέρ μιας Ισλαμικής Δημοκρατίας, αναθέτοντας στον Χομεϊνί τόσο μια λαϊκή εντολή όσο και μια θεολογική αποστολή να θεσμοθετήσει το «velayat-e faqih» ως θεμελιώδη αρχή της Δημοκρατίας.²

Πώς λειτουργεί το σύστημα;

«Το σχέδιο της ισλαμικής κυβέρνησης που βασίζεται στη wilayat al-faqih, όπως προτάθηκε από τον Ιμάμη Χομεϊνί (...) δημιούργησε ένα νέο, συγκεκριμένο και σαφές κίνητρο για τον μουσουλμανικό λαό».³ Το ιρανικό Σύνταγμα του 1989 καθορίζει την ιδεολογία και την ιστορία πίσω από την Ισλαμική Δημοκρατία, αλλά το πιο σημαντικό είναι ότι τοποθετεί έμμεσα τον Ανώτατο Ηγέτη στην κορυφή της κρατικής πυραμίδας. Πράγματι, στην κορυφή του πολιτικού συστήματος του Ιράν βρίσκεται ο Ανώτατος Ηγέτης (Rahbar), ένα αξίωμα του οποίου η εξουσία είναι ταυτόχρονα συνταγματική και θεολογική. Καθιερωμένη στο Άρθρο 5 του Συντάγματος, η αρχή του velayat-al faqih ορίζει τον πιο καταρτισμένο γνώστη του ισλαμικού δικαίου ως τον νόμιμο ηγέτη κατά την απουσία του Κεκρυμμένου Ιμάμη. Οι εξουσίες του, που απαριθμούνται στο Άρθρο 110, είναι εκτεταμένες: είναι αρχηγός των ενόπλων δυνάμεων, διορίζει τους επικεφαλής της δικαστικής εξουσίας, της κρατικής ραδιοτηλεόρασης και έξι από τα δώδεκα μέλη του Συμβουλίου των Επιτρόπων, και κατέχει την απόλυτη εξουσία σε θέματα πολέμου και ειρήνης.⁴ Το αξίωμα αυτό κατείχε ο Αγιατολάχ Χομεϊνί από το 1979 μέχρι το θάνατό του το 1989, οπότε ο Αλί Χαμενεΐ, τότε κληρικός μεσαίου βαθμού, ορίστηκε ως διάδοχός του μετά από μια βιαστική συνταγματική αναθεώρηση που κατάργησε αθόρυβα την αρχική απαίτηση ο Ηγέτης να είναι κορυφαίος θρησκευτικός λόγιος.⁵ Στην πράξη, ο Ανώτατος Ηγέτης σπάνια παρεμβαίνει άμεσα στις κρατικές υποθέσεις. Αντ' αυτού, παρακολουθεί την πολιτική μέσω ενός πολύ συνεκτικού συστήματος «κληρικών επιτρόπων» σε όλη την ιρανική επικράτεια που είναι ενσωματωμένο σε κάθε θεσμό της Δημοκρατίας.⁶ Μέσω αυτών των οργάνων και πάνω απ' όλα του Συμβουλίου των Επιτρόπων ασκείται η εξουσία του με τον πιο ουσιαστικό τρόπο. Το άρθρο 111 του Συντάγματος ορίζει τη διαδικασία με κλινική ακρίβεια: εάν ο Ανώτατος Ηγέτης καταστεί ανίκανος ή σκοτωθεί, η Συνέλευση των Εμπειρογνομόνων συνέρχεται για να ορίσει διάδοχο.

«Με σκοπό τη διαφύλαξη των ισλαμικών διατάξεων και του Συντάγματος (...), θα συσταθεί ένα συμβούλιο που θα ονομάζεται Συμβούλιο Επιτρόπων».⁷ Αποτελούμενο από

δώδεκα μέλη: έξι κληρικούς καταρτισμένους στη Σαρία (fuqaha) που διορίζονται απευθείας από τον Ανώτατο Ηγέτη και έξι μη κληρικούς νομικούς που ορίζονται από τη δικαστική εξουσία (η οποία με τη σειρά της διευθύνεται από πρόσωπο διορισμένο από τον Ηγέτη). Το Συμβούλιο Επιτρόπων λειτουργεί ως ο ισχυρότερος φύλακας του συστήματος. Η εξουσία του εκτείνεται ταυτόχρονα σε δύο κατευθύνσεις: σύμφωνα με το άρθρο 94, εξετάζει όλη τη νομοθεσία που ψηφίζεται από το κοινοβούλιο, ασκώντας βέτο σε κάθε νομοσχέδιο που κρίνεται ασυμβίβαστο με τον ισλαμικό νόμο ή το Σύνταγμα, και σύμφωνα με το άρθρο 99, εποπτεύει όλες τις εκλογές, με τη δικαιοδοσία να αποκλείει υποψηφίους πριν καν λάβουν ούτε μία ψήφο.⁸ Πρόκειται για ένα διπλό φίλτρο, που ελέγχει τόσο ποιος εισέρχεται στο πολιτικό σύστημα όσο και τι προκύπτει από αυτό. Η έκταση αυτής της εξουσίας δεν είναι απλώς θεωρητική: πριν από τις εκλογές του Κοινοβουλίου το 2004, το Συμβούλιο των Επιτρόπων απέκλεισε περισσότερους από 2.000 υποψηφίους, συμπεριλαμβανομένων 87 εν ενεργεία βουλευτών.⁹ Η ίδια αυτή εξουσία ελέγχου επεκτείνεται στη Συνέλευση των Εμπειρογνομώνων, το μοναδικό όργανο που έχει συνταγματικά την εξουσία να επιλέγει και να απομακρύνει τον ίδιο τον Ανώτατο Ηγέτη. Στην πραγματικότητα, η Συνέλευση των Εμπειρογνομώνων αποτελείται από 88 νομομαθείς και θεολόγους που εκλέγονται με λαϊκή ψήφο κάθε οκτώ χρόνια, αν και όλοι οι υποψήφιοι ελέγχονται εκ των προτέρων από το Συμβούλιο των Επιτρόπων. Στη θεωρία, είναι το πιο ισχυρό όργανο της Δημοκρατίας, καθώς κατέχει την αποκλειστική συνταγματική εξουσία να εκλέγει, να εποπτεύει και να απολύει τον Ανώτατο Ηγέτη.¹⁰ Αν και στην πράξη, η κυκλική λογική του συστήματος επιβεβαιώνεται, καθώς το Συμβούλιο των Επιτρόπων φιλτράρει ποιος μπορεί να υποβάλει υποψηφιότητα για εκλογή στη Συνέλευση, είναι αυτή η αρχιτεκτονική αλληλοσυνδεόμενου ελέγχου που καθιστά την τρέχουσα κρίση διαδοχής τόσο δομικά επισφαλής, διότι η Συνέλευση πρέπει πλέον να εκτελέσει τη σημαντικότερη λειτουργία της υπό συνθήκες που οι σχεδιαστές της δεν είχαν ποτέ προβλέψει. Παρ' όλα αυτά, στην ιεραρχία, και κάτω από τη Συνέλευση, το σύστημα διατηρεί τον επίσημο μηχανισμό μιας δημοκρατίας, με Πρόεδρο, Κοινοβούλιο και τακτικές εκλογές, όμως και εδώ το ανώτατο όριο της εξουσίας παραμένει σταθερά καθορισμένο.

Ο Πρόεδρος, ο οποίος εκλέγεται με λαϊκή ψήφο κάθε τέσσερα χρόνια και περιορίζεται σε δύο θητείες, ορίζεται από το Σύνταγμα ως η «ανώτατη επίσημη αρχή μετά τον Ανώτατο Ηγέτη».¹¹ Εποπτεύει το υπουργικό συμβούλιο και εφαρμόζει την εσωτερική και εξωτερική πολιτική, αλλά δεν μπορεί να παρακάμψει τις οδηγίες του Ηγέτη. Το ιρανικό κοινοβούλιο των 290 εδρών, ψηφίζει νόμους, εγκρίνει τον προϋπολογισμό και υποβάλλει ερωτήσεις στους υπουργούς, ωστόσο κάθε νομοσχέδιο που καταρτίζει υπόκειται στο βέτο του Συμβουλίου των Επιτρόπων. Και οι δύο θεσμοί είναι πραγματικοί, ανταγωνιστικοί και σημαντικοί στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, αλλά αυτό το πλαίσιο έχει ένα ανώτατο όριο, και το όριο αυτό είναι θεολογικό.

Το Σώμα των Φρουρών της Ισλαμικής Επανάστασης δημιουργημένο αμέσως μετά την επανάσταση του 1979 ως αντίβαρο στις συμβατικές ένοπλες δυνάμεις, υπάγεται απευθείας στον Ανώτατο Ηγέτη. Σχεδιασμένο ως ο ιδεολογικός στρατός της επανάστασης, έκτοτε έχει επεκταθεί πολύ πέρα από την αρχική του αποστολή: σήμερα διαχειρίζεται το οπλοστάσιο βαλλιστικών πυραύλων του Ιράν, διοικεί τη Δύναμη αλ-

Κουντς, η οποία είναι η εκστρατευτική μονάδα υπεύθυνη για την εκπαίδευση και τη χρηματοδότηση περιφερειακών συμμάχων, συμπεριλαμβανομένων της Χεζμπολάχ, της Χαμάς και των Χούθι, και προΐσταται τεράστιων οικονομικών συμφερόντων στους τομείς των κατασκευών, της ενέργειας και των τηλεπικοινωνιών.¹² Ως στρατιωτική, πολιτική και οικονομική δύναμη ενσωματωμένη σε ολόκληρο το κράτος, οι Φρουροί αντιπροσωπεύουν την πιο διαρκή θεσμική κληρονομιά της επανάστασης του 1979. Συνολικά, αυτοί οι πέντε θεσμοί δεν συνυπάρχουν απλώς· σχηματίζουν μια ενιαία, αυτοτροφοδοτούμενη υβριδική αρχιτεκτονική εξουσίας, της οποίας η εσωτερική λογική είναι συμπαγής και ανθεκτική.

Ένα σύστημα σχεδιασμένο για να διαρκέσει

Το Ινστιτούτο V-Dem κατατάσσει το ιρανικό πολιτικό σύστημα στα κλειστά αυταρχικά καθεστώτα: ένα σύστημα στο οποίο απουσιάζει ακόμη και το ελάχιστο διαδικαστικό επίπεδο ανταγωνιστικών πολυκομματικών εκλογών, ενώ οι θεμελιώδεις ελευθερίες της έκφρασης, της συνάθροισης και του δίκαιου εκλογικού ανταγωνισμού περιορίζονται συστηματικά.¹³ Επιπλέον, το άρθρο 57 του Συντάγματος διαχωρίζει τυπικά τους τρεις κλάδους της κυβέρνησης, αλλά υποτάσσει αμέσως και τους τρεις στην απόλυτη εξουσία του Ανώτατου Ηγέτη. Έτσι, δημιουργείται μια φαινομενική ανεξαρτησία των εξουσιών που «συγκαλύπτει» τον κάθετο έλεγχο που ασκεί ο Ανώτατος Ηγέτης. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι το σύστημα δημιουργήθηκε για να αντέξει, καθώς αυτό που το καθιστά ανθεκτικό είναι η κυκλικότητά του: ο Ηγέτης διαμορφώνει το Συμβούλιο των Επιτρόπων, το οποίο με τη σειρά του φιλτράρει τη Συνέλευση των Εμπειρογνομόνων, η οποία εκλέγει και νομιμοποιεί τον Ηγέτη. Η λογοδοσία, που θεωρητικά είναι ενσωματωμένη στο Σύνταγμα, στην πράξη απορροφάται από την ίδια την εξουσία που προοριζόταν να ελέγχει. Όπως παρατηρεί ο Buchta, ακόμη και ο πολιτικός ανταγωνισμός που υπάρχει εντός του συστήματος αψηφά τις δυτικές κατηγορίες, επειδή οι παρατάξεις αλλάζουν, οι συνασπισμοί διαλύονται, αλλά η πραγματική εξουσία παραμένει, πάντα, στα χέρια του Ηγέτη.¹⁴

Η Ισλαμική Δημοκρατία χτίστηκε για να διαρκέσει περισσότερο από οποιοδήποτε άτομο· αυτός ήταν ο σκοπός του *velayat-e faqih*, μιας υβριδικής θρησκευτικής και πολιτικής αρχής που απονέμει εξουσία σε έναν ρόλο, όχι σε έναν άνθρωπο. Το αν η αρχιτεκτονική αυτή θα αντέξει όταν ο άνθρωπος στην κορυφή της αφαιρεθεί με τη βία και όχι με το πέρασμα του χρόνου, είναι το ερώτημα στο οποίο πρέπει τώρα να απαντήσει το πολιτικό αυτό σύστημα.

*** Το πρωτότυπο κείμενο γράφτηκε στα αγγλικά.**

Σημειώσεις

Όλοι οι σύνδεσμοι προσπελάστηκαν στις 12/03/2026.

¹ Ruhollah Khomeini, *Islamic Government: Governance of the Jurist*, μετάφραση Hamid Algar (Tehran: Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works), 8
https://www.iranchamber.com/history/rkhomeini/books/velayat_faqqeh.pdf

² ό.π., 124-125.

³ Σύνταγμα της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν (1989), προοίμιο
https://constituteproject.org/constitution/Iran_1989#s375.

⁴ ό.π., άρθρο 5, 110.

⁵ Ervand Abrahamian, *A History of Modern Iran* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), 182–183.

⁶ Wilfried Buchta, *Who Rules Iran? The Structure of Power in the Islamic Republic*, xi,
<https://www.washingtoninstitute.org/sites/default/files/pdf/WhoRulesIran.pdf>.

⁷ Σύνταγμα της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν, ό.π., άρθρο 91

⁸ ό.π., άρθρο 94, 99.

⁹ Abrahamian, ό.π., 192.

¹⁰ Σύνταγμα της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν, ό.π., άρθρο 111, 113

¹¹ ό.π., άρθρο 113, 94

¹² ό.π., άρθρο 110, 150 ; Council on Foreign Relations, “Iran's Revolutionary Guards,”
<https://www.cfr.org/backgrounders/irans-revolutionary-guards>.

¹³ V-Dem Institute, *Democracy Report 2024* (Gothenburg: University of Gothenburg, 2024), 18, Table 1 (Regimes of the World, 2023), https://www.v-dem.net/documents/43/v-dem_dr2024_lowres.pdf.

¹⁴ Buchta, xi.

Ο δυναμικός ρόλος των εθνοτικών και θρησκευτικών μειονοτήτων στο Ιράν: μια ιστορική αναδρομή

Άρτεμη Παπαδάκη

Τα αποσχιστικά κινήματα, ο σεβασμός της θρησκείας, της γλώσσας και της πολιτιστικής διαφορετικότητας αποτελούν σταθερά σημεία διεκδίκησης για τις εθνοτικές και θρησκευτικές μειονοτικές ομάδες του Ιράν. Ο ιστορικός ρόλος τους αποτελεί συχνά καθοριστικό παράγοντα για την κατανόηση των ευρύτερων πολιτικών και κοινωνικών δυναμικών εντός του Ιράν από τη δυναστεία των Σαφαβιδών και των Παχλαβί, μέχρι την επανάσταση του 1979 και τα κινήματα του 21ου αιώνα.

Οι εθνοτικές μειονότητες στο Ιράν αποτελούν μια πολυπαραγοντική εξίσωση, αφενός γιατί αποτελούν μεγάλο μέρος του πληθυσμού και αφετέρου διότι κάποιες από αυτές, όπως οι Κούρδοι, οι Αζέροι και οι Μπαλούχοι, έχουν διαχρονικές πολιτιστικές και πολιτικές σχέσεις με γειτονικά κράτη. Αν και δεν υπάρχουν ακριβή στοιχεία για τη δημογραφική σύσταση του ιρανικού πληθυσμού μετεπαναστατικά, τα διαθέσιμα στοιχεία δείχνουν ότι, αν και το 90% είναι σίτες, το 40% του πληθυσμού αποτελείται από μη-περσικές μειονότητες. Οι κύριες εθνοτικές μειονότητες είναι οι Αζέροι (16%), οι Κούρδοι (8-10%), οι Λούροι (6%), οι Μπαλούχοι (2%), οι Άραβες (2%) και διάφορες άλλες τουρκμενικές και μικρότερες νομαδικές φυλές (2%). Επίσης, στο Ιράν έχουν βρει καταφύγιο και μεγάλος αριθμός Αφγανών προσφύγων (πάνω από 750.000). Παράλληλα, οι κυριότερες θρησκευτικές μειονότητες είναι οι σουνίτες μουσουλμάνοι (9%), ενώ το υπόλοιπο 1% αποτελούν οι χριστιανοί, οι ζωροαστριστες και οι εβραίοι (2^η μεγαλύτερη κοινότητα στην περιοχή μετά το Ισραήλ), οι Μπαχάι και οι Μανδαίοι. Οι θρησκευτικές και εθνοτικές ταυτότητες συχνά διαπλέκονται, δημιουργώντας ένα πρόσθετο στρώμα μειονοτικών ταυτοτήτων, όπως οι Άραβες χριστιανοί ή οι Πέρσες ζωροάστρες.¹ Συνήθως παρατηρείται συγκέντρωση των μειονοτήτων σε συγκεκριμένες -συχνά λιγότερο ανεπτυγμένες- περιοχές της χώρας: οι Κούρδοι στα βουνά Ζάγκρος και Ταύρος, οι Αζέροι στο βορειοδυτικό Ιράν, οι Μπαλούχοι στο Σιστάν-Μπαλουχιστάν και οι Λούροι στο νοτιοδυτικό Ιράν.²

Κατά την περίοδο της δυναστείας των Καζάρ (1796-1925), ενώ το Ιράν είχε εισέλθει σε τροχιά εκσυγχρονισμού, οι μειονότητες παρέμειναν οργανωμένες σε φυλές και οικογένειες, διατηρώντας την παραδοσιακή κοινωνική τους δομή. Σημείο καμπής αποτέλεσαν οι λαϊκές αντιδράσεις που οδήγησαν στην Ιρανική Συνταγματική Επανάσταση, πετυχαίνοντας την έκδοση συντάγματος το 1906, με στόχο τον εκσυγχρονισμό του κράτους.³ Στο πλαίσιο αυτό θεσπίστηκαν για πρώτη φορά βασικά δικαιώματα που διασφάλιζαν την ισότητα όλων των πολιτών απέναντι στον νόμο, συμπεριλαμβανομένης της προστασίας των μη μουσουλμάνων και των μονοθεϊστικών θρησκειών. Ειδικότερα, το άρθρο 21 προέβλεψε για πρώτη φορά την επίσημη προστασία των μειονοτικών ομάδων, επιτρέποντας στις ενώσεις και τους συλλόγους τους (anjumans

και *ijtimad'at*) να λειτουργούν ελεύθερα σε όλη την αυτοκρατορία, υπό τον όρο ότι δεν παραβαίνουν τον νόμο και δεν φέρουν όπλα.⁴

Οι συνθήκες για τις εθνοτικές μειονότητες έμελλε να επιδεινωθούν αισθητά υπό την εξουσία του Ρεζά Σαχ Παχλαβί (1925-1941). Κύριος στόχος της δυναστείας ήταν τόσο η προώθηση του ιρανικού εθνικισμού (περσοποίηση), ο εκσυγχρονισμός, η εκκοσμίκευση, αλλά και η ομογενοποίηση της κοινωνίας κάτω από το έθνος. Στο πλαίσιο αυτό, τα περσικά ορίστηκαν ως η επίσημη γλώσσα του κράτους, ενώ περιορίστηκε η χρήση των μειονοτικών γλωσσών και διαλέκτων στην εκπαίδευση και την διοίκηση.⁵ Ακολούθησε ο αφοπλισμός των φυλών, η απαγόρευση του νομαδικού τρόπου ζωής αλλά και η αλλαγή των τοπωνυμίων ολόκληρων περιοχών. Η στοχευμένη προσπάθεια διαγραφής της ιστορίας και της σχέσης των φυλών με την γη τους αποτέλεσε κομβικό σημείο της παραπάνω πολιτικής. Ενδεικτικά, η επαρχία των Λούρων από Λουρεστάν μετονομάστηκε σε Κερμανσάχ, ενώ το Αραβιστάν έγινε Χουζεστάν. Εξαιτίας των πιέσεων των Συμμάχων κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου οι περιορισμοί στις μετακινήσεις των νομαδικών πληθυσμών χαλάρωσαν υπό τον Μοχάμαντ Ρεζά Σαχ Παχλαβί (1941-1979), αφήνοντας τις περιοχές των Λούρων, των Μπαλούχων και των Κούρδων οικονομικά εξαθλιωμένες. Παράλληλα, το εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα συνέβαλε στην υπονόμευση της πολιτισμικής ποικιλομορφίας της χώρας, καθώς απαγορεύτηκαν η διδασκαλία και η έκδοση βιβλίων σε εθνοτικές γλώσσες, όπως τα κουρδικά και τα μπαλούτσι.⁶

Τόσο οι Αζέροι όσο και οι Κούρδοι ανέπτυξαν εθνικά κινήματα και μετά από μια σειρά εξεγέρσεων και με τη στρατιωτική στήριξη της Σοβιετικής Ένωσης, κατάφεραν να δημιουργήσουν βραχύβια κράτη.⁷ Το 1945 οι Αζέροι ίδρυσαν ένα αυτόνομο κράτος στο Ιρανικό Αζερμπαϊτζάν, ενώ το 1946 οι Κούρδοι δημιούργησαν την Δημοκρατία του Μαχαμπάντ με πρόεδρο τον Καζί Μοχάμαντ.⁸ Μετά την αποχώρηση των σοβιετικών στρατευμάτων από την περιοχή και με την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου, ο ιρανικός στρατός με τη στήριξη των Ηνωμένων Πολιτειών, επανέκτησε τον έλεγχο των περιοχών, οδηγώντας στη διάλυση και των δύο κρατικών μορφωμάτων το 1946. Ο Καζί Μοχάμαντ εκτελέστηκε και το κουρδικό κρατίδιο κατέρρευσε ύστερα από μόλις έντεκα μήνες ύπαρξης. Η Δημοκρατία του Μαχαμπάντ, παρά τη σύντομη διάρκειά της, αποτελεί έως σήμερα σύμβολο του κουρδικού εθνικού κινήματος για τον κουρδικό λαό στις περιοχές του Ιράν, της Συρίας, της Τουρκίας και του Ιράκ.

Οι μειονοτικές κοινότητες ενεπλάκησαν άμεσα στις πορείες και τις απεργίες που απαιτούσαν την απομάκρυνση του Σάχη την περίοδο της Ισλαμικής Επανάστασης. Η αναγνώριση των πολιτικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων τους και η ελεύθερη διακίνηση ιδεών ήταν μερικά από τα βασικά αιτήματα που υπέβαλαν στη νέα ηγεσία και τον Χομείνι, αλλά δεν ικανοποιήθηκαν. Το νέο σύνταγμα δεν διέφερε σημαντικά από εκείνο του 1906 σε ό,τι αφορά τις μειονότητες. Προστάτευε τα θρησκευτικά δικαιώματα των ζωροάστρων, των χριστιανών και των εβραίων (άρθρα 13 και 14), ενώ διέθετε και επιπλέον πέντε θέσεις στη Βουλή,⁹ ενώ άλλες κοινότητες, όπως οι Μπαχάι δεν έχαιραν ούτε αυτής της υποτυπώδους προστασίας.¹⁰ Ακολούθησε εκστρατεία αποχής κατά του δημοψηφίσματος για το σύνταγμα, ενώ αμέσως ξέσπασαν τοπικές κινητοποιήσεις (1980)

από μερίδα των Κούρδων, Αράβων και Αζέρων, οι οποίες καταπνίγηκαν απευθείας από το νέο κρατικό μηχανισμό. Ωστόσο, και παρά τις περί αντιθέτου εκτιμήσεις του Σαντάμ Χουσεΐν, οι μειονοτικές ομάδες σε μεγάλο βαθμό στήριξαν την εθνική προσπάθεια στον πόλεμο Ιράν-Ιράκ. Μάλιστα, το γεγονός ότι οι περιοχές τους αποτέλεσαν το βασικό πεδίο των μαχών δημιούργησε καχυποψία έναντι των προθέσεων των γειτονικών κρατών και ξένων δυνάμεων, την οποία θα πρέπει να λάβουμε υπόψη στις συζητήσεις για ενδεχόμενη εμπλοκή των κοινοτήτων αυτών σε μια σύγκρουση εναντίον του καθεστώτος.

Σε κάθε περίπτωση, η καχυποψία του καθεστώτος απέναντι στις μειονοτικές ομάδες παρέμεινε ωστόσο σταθερή. Παραστρατιωτικές ομάδες έχουν σταλεί κατ' επανάληψη στις μειονοτικές περιοχές για την καταστολή διαδηλώσεων σε περιόδους τοπικών αναταραχών (π.χ Χουζεστάν, 2005).¹¹ Εξάλλου, οι μειονότητες εξακολουθούν να αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των κοινωνικών και πολιτικών κινημάτων των τελευταίων ετών, όπως η Πράσινη Επανάσταση του 2009, οι διαμαρτυρίες με αφορμή τον θάνατο της Κούρδισσας Μάσα Αμίνι το 2022, αλλά και οι μαζικές διαδηλώσεις του 2025.

Σημειώσεις

⁰ Όλοι οι σύνδεσμοι προσπελάστηκαν στις 12/03/2026.

¹ Iran, Minority Rights Group, Update 2017, <https://minorityrights.org/country/iran/>.

² Alia Chughtai and Mohamed A. Hussein, "A Simple Visual Guide to Iran and Its People," Al Jazeera, 12 Ιανουαρίου 2026, <https://www.aljazeera.com/news/2025/6/20/a-simple-visual-guide-to-iran-and-its-people>.

³ Kameel Ahmady, "Iranian Ethnicities or Nations in Iran (Unity or Division Amidst the Challenge of Ethnicity and Nationhood)," *Canterbury-Kent*, 25 Δεκεμβρίου 2025, <https://bit.ly/47IfP74>, 163.

⁴ Foundation for Iranian Studies, "Iran 1906 Constitution - Foundation for Iranian Studies," 6 Απριλίου 2022, <https://fis-iran.org/document/iran-1906-constitution/>.

⁵ N.R. Keddie, *The Minorities Question in Iran. In: Iran and the Muslim World: Resistance and Revolution*, (Palgrave Macmillan, London: 1995) https://doi.org/10.1057/9780230389649_8.

⁶ Eliz Sanasarian, *Religious Minorities in Iran*, Cambridge University Press eBooks, 2000 ; Alstone, "The Minorities Question in Iran, 1995", Nikkie Keddie, <https://nikkikeddie.com/n-keddie/writings/the-minorities-question-in-iran-1995-34>.

⁷ Kerim Yildiz and Tanyel B. Taysi, Kerim Yildiz and Tanyel B. Taysi, *The Kurds in Iran: The Past, Present and Future* (London: Pluto Press, 2007), 13.

⁸ Association for Iranian Studies (AIS), "The Mahabad Republic: Soviet Puppet or the Result of a Genuine National Movement?," *Association for Iranian Studies (AIS)*,

<https://associationforiranianstudies.org/content/mahabad-republic-soviet-puppet-or-result-genuine-national-movement>.

⁹ Iran Human Rights Documentation Center, “The Constitution of the Islamic Republic of Iran,” 17 Μαρτίου 2019, <https://iranhrdc.org/the-constitution-of-the-islamic-republic-of-iran>.

¹⁰ Nahid Naghshbandi, “The Boot on My Neck,” *Human Rights Watch*, 1 Απριλίου 2024, <https://www.hrw.org/report/2024/04/01/boot-my-neck/iranian-authorities-crime-persecution-against-bahais-iran>.

¹¹ Al Jazeera, “Ethnic Arabs Clash with Iran Military,” *Al Jazeera*, 16 Απριλίου 2005, <https://www.aljazeera.com/news/2005/4/16/ethnic-arabs-clash-with-iran-military>.

Θρησκεία και αντίσταση: Ο σιιτισμός ως κοινωνικοπολιτική δύναμη

Αλεξάνδρα Βασιλίου

Ο σιιτισμός αποτελεί έναν από τους δυο βασικούς κλάδους του Ισλάμ και προέκυψε από τη διαμάχη για τη διαδοχή του Προφήτη Μωάμεθ μετά τον θάνατό του το 632 μ.Χ. Οι σιίτες υποστήριξαν ότι η ηγεσία της μουσουλμανικής κοινότητας (Ummah) έπρεπε να περάσει στον 'Alī ibn Abī Ṭālib, ξάδελφο και γαμπρό του Προφήτη, και στους απογόνους του (Ahl al-Bayt), τους οποίους θεωρούν θεϊκά ορισμένους πνευματικούς ηγέτες (Imamate),¹ και προστάτες της πίστης, της κοινότητας και της δικαιοσύνης. Από τον δέκατο αιώνα οι τάφοι των ιμάμηδων αποτελούσαν τόπους προσκυνήματος.

Οι πρώτες οργανωμένες σιιτικές πολιτικές οντότητες στο Ιράν εμφανίστηκαν τον 9ο αιώνα με τους αλαβίδες που ίδρυσαν ζαϊντιτικό κράτος στην επαρχία Μαζανταράν και στο Νταϊλάμ γύρω στο 864. Αργότερα οι βουγίδες επικράτησαν και στην Φαρς (Buyids of Fars) το 934 επεκτείνοντας σημαντικά τη σιιτική επιρροή στο Ιράν και στο Ιράκ. Ο δωδεκατικός σιιτισμός έγινε κυρίαρχη σχολή σκέψης στο Ιράν και το Αζερμπαϊτζάν όταν καθιερώθηκε από την βασιλεία του Ισμαήλ και τη δυναστεία των Σαφαβιδών (1487-1524).

Παρόλο που τα σιιτικά κινήματα αποδέχονταν από κοινού την μοναδικότητα του Αλί ως διαδόχου του Προφήτη, διαφωνούσαν μεταξύ τους σε ό,τι αφορούσε τη σειρά διαδοχής και εξουσίας των μετέπειτα ιμάμηδων. Οι ζαϊντι, που συναντώνται κυρίως στην Υεμένη, έχουν πιο πολιτική και λιγότερο δογματική αντίληψη του Ιμαμάτου και σε ορισμένα θεολογικά ζητήματα βρίσκονται πιο κοντά στους σουνίτες. Δεν αποδέχονται το αλάθητο του ιμάμη ούτε θεωρούν ότι κατείχε πανανθρώπινη εξουσία. Επιπλέον, αναγνωρίζουν τους πρώτους χαλίφηδες και θεωρούν τον Zayd ibn 'Alī, ως νόμιμο διάδοχο.² Οι ζαϊντι είχαν ιστορικά υποομάδες (π.χ. Batri, Jarudi, Sulaymaniyya), αλλά σήμερα η διαφοροποίηση είναι πολύ μικρότερη και κυρίως γεωγραφική (Υεμένη, Ιράν).

Τα άλλα δυο ρεύματα, οι δωδεκατιστές και οι ισμαηλίτες υποστήριζαν το αλάθητο του ιμάμη και πως εκείνος όφειλε να υποδείξει τον διάδοχό του, τον επόμενο μοναδικό ερμηνευτή της αποκάλυψης του Θεού μέσω του Προφήτη. Οι δωδεκατιστές υποστηρίζουν ότι ο τελευταίος ιμάμης, ο αλ-Μαχντί, εισήλθε το 873 μ.Χ. στη λεγόμενη «Μικρή Απόκρυψη» (al-Ghayba al-Sughrā), επικοινωνώντας μόνο με λίγους αντιπροσώπους μέχρι το 941.³ Από τότε διανύεται η «Μεγάλη Απόκρυψη» (al-Ghayba al-Kubrā), κατά την οποία δεν υπάρχει άμεση επικοινωνία με τον κεκρυμμένο ιμάμη.

Να αναφέρουμε σε αυτό το σημείο ότι στον δωδεκατιστικό σιιτισμό αλάθητοι θεωρούνται μόνο ο Προφήτης (κατά άλλους και οι προγενέστεροι προφήτες πριν και/ή κατά τη διάρκεια της δράσης τους) και οι δώδεκα Ιμάμηδες. Μετά την απόκρυψη του δωδέκατου Ιμάμη, οι θρησκευτικοί ηγέτες και οι πολιτικοί άρχοντες (όπως στο Ιράν) έχουν εξουσία θρησκευτικής και πολιτικής καθοδήγησης, αλλά δεν θεωρούνται αλάθητοι. Σήμερα ο

δωδεκατιστικός σιιτισμός εντοπίζεται σε μεγάλα ή σημαντικά ποσοστά στο Ιράν, το Ιράκ, το Αζερμπαϊτζάν, το Μπαχρέιν και τον Λίβανο.

Τέλος, οι ισμαηλίτες πρεσβεύουν ότι η σειρά των φανερών ιμάμηδων είχε ολοκληρωθεί με τον Muhammad ibn Ismā'īl. Η μεγαλύτερη κοινότητα των ισμαηλιτών σήμερα είναι οι νιζαρίτες. Ο Aga Khan V είναι ο σημερινός κληρονομικός θρησκευτικός ηγέτης των νιζαριτών ισμαηλιτών σιιτών, αλλά παράλληλα δραστηριοποιείται και στον κοσμικό χώρο ως επιχειρηματίας και φιλόanthρωπος, ενώ η κοινότητά του - που πιστεύει ότι μόνο αυτή έχει ζωντανό παρόντα Ιμάμη - βρίσκεται σήμερα σε χώρες όπως το Πακιστάν, η Ινδία, το Αφγανιστάν, το Τατζικιστάν, η Συρία και σε διάφορες περιοχές της Αφρικής και της Δύσης.

Ιράν: ο ρόλος του σιιτισμού ως πολιτική ιδεολογία και η ανάγκη επιβίωσής του

Η Επανάσταση του 1979 υπήρξε πρώτα απ' όλα κοινωνική εξέγερση ενάντια στην έλλειψη δημοκρατίας και ελευθερίας της έκφρασης, τη διαφθορά, τα οικονομικά προβλήματα και την εξάρτηση από τη Δύση, αλλά και τη «χαλάρωση» των ισλαμικών ηθών.⁴

Στην ισλαμική αντιπολίτευση διακρίνονταν δυο τάσεις: από τη μια ο Χομεϊνί προωθούσε την ίδρυση ενός ισλαμικού κράτους μέσω της αρχής της Velâyat-e Faqih, ενώ από την άλλη ο Αλί Σαριατί πρότεινε την εφαρμογή του ισλαμικού νόμου μέσα από μια μορφή δημοκρατικής κυβέρνησης, ενώ παράλληλα καλούσε τους πιστούς να επιστρέψουν στο Ισλάμ. Θεωρούσε ότι ο λαός όφειλε να μεταρρυθμίσει το κράτος και όχι ο κλήρος. Ο Χομεϊνί κατάφερε να κινητοποιήσει φτωχές μάζες και παραδοσιακές ομάδες, όπως οι παζαρίτες έμποροι μέσω δικτύου σχολών και τεμενών που λειτουργούσαν και ως φορείς κοινωνικής πρόνοιας. Παράλληλα, το «Κίνημα για την Ελευθερία του Ιράν» του 1961 υποστήριζε τη συνταγματική δημοκρατία με τον κλήρο ως θεματοφύλακα των σιιτικών αξιών. Τελικά, η 1η Απριλίου 1979 σηματοδότησε την καθιέρωση της Ισλαμικής Δημοκρατίας, η οποία συνδύασε φιλολαϊκά μέτρα - όπως αναδιανομή γαιών, υποδομές, πρόσβαση σε ηλεκτρισμό και νερό, περίθαλψη - με σημαντική ενίσχυση της εκπαίδευσης.⁵

Η Ισλαμική Δημοκρατία πίστευε ότι η Επανάσταση δεν έπρεπε να μείνει εντός του Ιράν, ιδιαίτερα μετά την εισβολή του Ιράκ στο Ιράν το 1980. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν αποτέλεσε το αποτέλεσμα της πρώτης επιτυχημένης επανάστασης στη σύγχρονη Μέση Ανατολή, σε μια περίοδο όπου στον αραβικό κόσμο κυριαρχούσαν κυρίως κοσμικά και συχνά αυταρχικά καθεστώτα. Ο Αγιατολλάχ Χομεϊνί θα δηλώσει ήδη από την δεκαετία του 1980: «Εάν η επανάσταση μείνει εντός των συνόρων του Ιράν θα είναι ευάλωτη». Για την Ισλαμική Δημοκρατία το ριζοσπαστικό Ισλάμ έπαιξε τον ρόλο που έπαιξε ο παναραβισμός για την νασερική Αίγυπτο: ήταν μέσο προβολής της ιρανικής ισχύος στην περιοχή και ενίσχυσης της νέας ελίτ του καθεστώτος στο εσωτερικό.⁶

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός των Κινήματων Ισλαμικής Απελευθέρωσης, ένας θεσμός ανεξάρτητος από το Υπουργείο Εξωτερικών που εδρεύει στην ιερή πόλη Κομ, υποστήριξε με κάθε μέσο αντιστασιακές ομάδες του ισλαμικού κόσμου, όπως η Χεζμπολάχ και η Αμάλ στον Λίβανο, η ιρακινή Μπάντρ και αλ-Ντάουα με δράση και στο Κουβέιτ, το Μέτωπο Ισλαμικής Απελευθέρωσης στο Μπαχρέιν, η Ισλαμική Επαναστατική Οργάνωση στη Σαουδική Αραβία και οι αφγανικές Σετζάχ-ι Νάσρ και Σαζμάν-ι Πασνταράν.⁷

Χεζμπολάχ: η σύνδεση με τον σιιτισμό και ο ρόλος του Αγιατολάχ Μοχάμαντ Χουσεΐν Φαντλάλα

Οι σιΐτες δίνουν μεγάλη έμφαση σε χωρία του Κορανίου που μιλούν για την αντίσταση απέναντι στην αδικία, όπως: «*Ήσασταν ο καλύτερος λαός, που προβληθήκατε στους ανθρώπους διατάζοντας ό,τι είναι σωστό και απαγορεύοντας ό,τι είναι αρνητικό και πιστεύοντας στον Αλλάχ*» (3:110) και «*Ο Αλλάχ δεν αγαπά να διαδίδεται το κακό σε δημόσιες ομιλίες, εκτός απ' αυτό που του έχει γίνει αδικία*» (4:148). Στο πλαίσιο αυτό, η Χεζμπολάχ αυτοπροσδιορίζεται ως κίνημα αντίστασης, συνδυάζοντας τη στρατιωτική δράση με εκτεταμένη κοινωνική παρουσία μέσω δικτύων πρόνοιας.

Ο Αγιατολάχ Μοχάμαντ Χουσεΐν Φαντλάλα (1935-2010) αναφέρεται συχνά ως «πνευματικός καθοδηγητής» και εμπνευστής της Χεζμπολάχ, η οποία δημιουργήθηκε το 1982.⁸ Ωστόσο, ο πραγματικός του ρόλος δεν ήταν ποτέ σαφής. Σε θεωρητικό επίπεδο οι ιδέες του επηρέασαν σημαντικά τη διαμόρφωση, την ιδεολογία και τη στρατηγική του κινήματος. Οι απόψεις του για τη «λογική της δύναμης» και τις «επιχειρήσεις μαρτυρίου» ενέπνευσαν την ρητορική της αντίστασης, ενώ συνέβαλαν και στην απόφαση της Χεζμπολάχ να ενταχθεί στο κοινοβουλευτικό σύστημα του Λιβάνου το 1989 (Συμφωνία της Ταΐφ). Σε πρακτικό επίπεδο υπήρχαν σημαντικές διαφωνίες. Ο Φαντλάλα είχε καλέσει ήδη από τη δεκαετία του 1980 σε πιο ορθολογική και μετριοπαθή ρητορική, ασκώντας κριτική σε πρακτικές όπως οι απαγωγές, ενώ διαφωνούσε επίσης στην πλήρη προσήλωση στη Velâyat-e Faqih, στον χρόνο εγκαθίδρυσης ενός ισλαμικού κράτους στον Λίβανο και στη χρήση θρησκευτικών τελετουργιών ως μέσα πολιτικής κινητοποίησης.

Ο Φαντλάλα προώθησε ένα παράδειγμα μετασχηματισμού της εξουσίας, επαναπροσδιορίζοντας τον σιιτισμό από μια παραδοσιακά «ησυχαστική» στάση σε μια ιδεολογία δράσης, όπου η υλική, η πνευματική και πολιτική ισχύς αποτελούν ένα αλληλοεξαρτώμενο σύστημα. Κεντρικό στοιχείο της σκέψης του υπήρξε η επαναξιολόγηση του θεσμού της θρησκευτικής αυθεντίας (marja'iyah). Ο Φαντλάλα απέριψε τόσο την ιδέα ότι ο πνευματικός ηγέτης (marja) πρέπει να περιορίζεται αποκλειστικά στη νομική ερμηνεία της πίστης όσο και την παραδοσιακή χρήση της a'alamiyah, δηλαδή την υποχρέωση των πιστών να ακολουθούν τον «πιο λόγιο» νομικό. Υποστήριξε ότι μια τέτοια προσέγγιση αγνοεί σημαντικές πτυχές της ζωής των πιστών, ιδιαίτερα την πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα. Εξάλλου, η θεολογία του Φαντλάλα χαρακτηριζόταν από μια ορθολογική (θεμελιώδης για το σιιτικό δόγμα) προσέγγιση του Κορανίου. Ξεχώρισε για τις πιο προοδευτικές του θέσεις γύρω από την ανθρώπινη ισότητα. Χρησιμοποιώντας ως πρότυπο την κόρη του Μωάμεθ Φάτιμα υποστήριξε ότι η μουσουλμάννα μπορεί να έχει ενεργό κοινωνικό και πολιτικό λόγο, αν και διατηρούσε ορισμένες παραδοσιακές θέσεις, όπως η υποχρέωση της μαντίλας.⁹

Σιΐτες στο Ιράκ. Αυτονομία απέναντι στον ιρανικό σιιτισμό και ο ρόλος του Μεγάλου Αγιατολάχ Αλί Σιστανί

Σε αντίθεση με τον Χομεϊνί και τον Φαντλάλα, των οποίων η θεολογία ενσωμάτωνε πιο ενεργό πολιτικό ρόλο και προώθηση του σιιτισμού μέσω του κράτους ή κινήματων

αντίστασης, ο πνευματικός ηγέτης των σιτών του Ιράκ, Μεγάλος Αγιατολλάχ Αλί Σιστανί προτιμά την αποχή από την άμεση πολιτική εξουσία, δίνοντας έμφαση στην πνευματική καθοδήγηση και τη διατήρηση της ενότητας της κοινωνίας. Ο Σιστανί επιλέγει έναν πιο μετριοπαθή και δημοκρατικό δρόμο, παρεμβαίνοντας μόνο για την προστασία των κοινοτήτων και της δημόσιας τάξης. Ο Σιστανί εξέδωσε πρόσφατα fetwa υπέρ ενός «συλλογικού τζιχάντ» για την υπεράσπιση του Ιράν, ενώ η προηγούμενη φορά που εξέδωσε παρόμοια fetwa ήταν το 2014, την περίοδο ανόδου του ISIS, κινητοποιώντας μεγάλο αριθμό σιτών στον αγώνα κατά του Ισλαμικού Κράτους, που οδήγησε στη συγκρότηση των ιρακινών πολιτοφυλακών γνωστές ως Hashd al-Shaabi (Popular Mobilization Forces).

Η περίπτωση των Χούθι

Οι Χούθι ή Ανσάρ Άλα, όπως είναι το σωστό όνομά τους, είναι μια οργάνωση τριάντα ετών που ελέγχει την βόρεια Υεμένη και στηρίζεται σε μια μεγάλη συμμαχία φυλών με συνεκτικό δεσμό το ζαΐντι σιιτικό Ισλάμ. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 έχει δημιουργήσει ένα πλατύ δίκτυο πολιτικών και κοινωνικών οργανώσεων και λειτουργιών εκπαίδευσης και κοινωνικής μέριμνας. Βρίσκεται σε σύγκρουση με την κεντρική κυβέρνηση της Υεμένης από το 2004, η οποία αναζωπυρώθηκε μετά το 2011 και μετατράπηκε σε σκληρό εμφύλιο στον οποίο επενέβησαν κατά των Χούθι, η Σαουδική Αραβία και τα Εμιράτα.¹⁰

Αν και οι Χούθι αποτελούν μέρος του ευρύτερου «Άξονα της Αντίστασης» και έχουν λάβει ιδεολογική και υλική υποστήριξη από το Ιράν, δεν αντιμετωπίζουν την Τεχεράνη ως κέντρο βάρους ούτε τη μεταξύ τους σχέση ως σύμφωνο αμοιβαίας άμυνας που θα τους υποχρέωνε σε αυτόματη στρατιωτική εμπλοκή. Στην σύγκρουση ΗΠΑ-Ισραήλ και Ιράν, η ηγεσία τους επιλέγει στρατηγική υπομονή, όχι μόνο για να διατηρήσει την πολιτική και στρατιωτική σταθερότητα στην Υεμένη,¹¹ αλλά και λόγω του φόβου απέναντι στην τεχνολογική υπεροχή του Ισραήλ, που καθιστά μια άμεση εμπλοκή επικίνδυνη.¹²

Η δολοφονία του Αγιατολάχ Αλί Χαμενεΐ προκάλεσε επίσης αντιδράσεις πέρα από τη Μέση Ανατολή. Στο Πακιστάν, όπου υπάρχει σημαντική σιιτική μειονότητα (περίπου 10-25% του πληθυσμού) που τον θεωρούσε πνευματικό ηγέτη, σημειώθηκαν διαδηλώσεις έξω από το αμερικανικό προξενείο στο Καράτσι και στο Ισλαμαμπάτ με συνολικά περίπου 23 νεκρούς. Παράλληλα, δηλώσεις πένθους εμφανίστηκαν και σε πιο απρόσμενα μέρη, όπως στη Ζιμπάμπουε, όπου η τοπική μουσουλμανική κοινότητα εξέφρασε συλλυπητήρια για τον θάνατό του.

Σημειώσεις

Όλοι οι σύνδεσμοι προσπελάστηκαν στις 12/03/2026.

¹ Βλ. Mohammad Ali Shomali (μτφ Ψωμιάδη Δέσποινα) *ΙΣΛΑΜ από την οπτική του Σιισμού*, Αθήνα (2019): 25 και 89-91.

² Albert Hourani (μτφ Δαρβίρη Θεοδώρα) *Η Ιστορία του Αραβικού Κόσμου*, Αθήνα (2023): 101.

³ Shomali M. (2019): 91.

⁴ Σωτήρης Ρούσσος, *Επανάσταση και Εξέγερση στη Μέση Ανατολή*, Αθήνα (2022): 176.

⁵ Ό.π.: 187-196 και 205-210.

⁶ Σωτήρης Ρούσσος, *Η Μέση Ανατολή και ο πόλεμος στη Γάζα: Ερμηνευτικά σχήματα και περιφερειακοί συσχετισμοί*, Αθήνα (2002): 29-30.

⁷ Ρούσσος (2022): 221.

⁸ Ρούσσος (2022): 225 ; Speidl, B. A., *Conceptualisation of power in the thought of Muḥammad Ḥusayn Faḍlallāh* (Doctoral dissertation, University of Exeter, 2015): 48-50.

⁹ Sayed Hassan Akhlaq, *The Making of Shia Ayatollahs*, Lanham, Maryland (2023): 110, 253-254.

¹⁰ Ρούσσος (2025): 58-59.

¹¹ Ari Heistein, "Why All Is Quiet on the Yemeni Front", *The Institute of National Security Studies*, 8 Μαρτίου 2026, <https://www.inss.org.il/publication/houthi-2026/>.

¹² *Middle East Online*, "Analysis: Houthis show strategic patience after US-Israeli strikes on Iran", 9 Μαρτίου 2026, <https://bit.ly/4rogzp0>.

Το Ιράν και τα κράτη του Κόλπου: μεταξύ δομικής αντιπαλότητας και τακτικής ευελιξίας

Ζακία Άκρα

Το Ιράν ανέκαθεν επιδίωκε έναν κυρίαρχο ρόλο στην περιοχή, αφενός λόγω του γεωστρατηγικού και δημογραφικού βάρους του και αφετέρου λόγω της σημασίας των οδών μεταφοράς πετρελαίου στον Περσικό Κόλπο. Το γεγονός αυτό προκαλούσε την καχυποψία των αραβικών κρατών της περιοχής, η οποία ωστόσο δεν μεταφράζονταν πάντα σε σύγκρουση. Στην πραγματικότητα οι σχέσεις τους χαρακτηρίζονται από ποικιλομορφία και έντονες διακυμάνσεις, κινούμενες μεταξύ της δομικής αντιπαλότητας και της τακτικής ευελιξίας, τόσο πριν όσο και μετά την Ισλαμική Επανάσταση.

Ήδη μετά από την αποχώρηση των αγγλικών δυνάμεων από τον Περσικό Κόλπο το 1968 αναδείχθηκαν μια σειρά από εδαφικές διαφορές μεταξύ του Ιράν και των αραβικών κρατών του Κόλπου. Πρώτα ανέκυψε το ζήτημα του Μπαχρέιν μιας και ο Σάχης θεωρούσε ότι τα εδάφη του ανήκαν ιστορικά στο Ιράν. Παρά τη διευθέτηση του ζητήματος μέσω του ΟΗΕ που το αναγνώρισε ως ανεξάρτητο κράτος, το γεγονός ότι η πλειονότητα των πολιτών ήταν σίτες καθιστούσε τη χώρα επιφυλακτική απέναντι στο Ιράν.¹ Στη συνέχεια, το 1971 το Ιράν κατέλαβε τρία νησιά (Άμπου Μούσα, Μεγάλο και Μικρό Τουνμπ) μεγάλης στρατηγικής σημασίας στα Στενά του Ορμούζ και διεκδικούνται από τα ΗΑΕ έως και σήμερα.² Επιπλέον, ως περιφερειακή δύναμη επιθυμούσε να ηγηθεί της περιοχής και να προβάλει την εικόνα του προστάτη ιδίως έναντι του κοινού σοβιετικού/κουμμουνιστικού εχθρού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε η βοήθεια της Τεχεράνης στον Σουλτάνο Καμπούς του Ομάν το 1972 για την καταστολή της μαρξιστικής εξέγερσης στην επαρχία Ντοφάρ.³

Οι τριβές μεταξύ του Ιράν και των γειτονικών αραβικών κρατών στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου περιορίστηκαν, καθώς μαζί με τη Σαουδική Αραβία αποτέλεσαν τους δίδυμους πυλώνες της αμερικανικής στρατηγικής υπό τον Νίξον στον Περσικό Κόλπο. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι ΗΠΑ επιδείκνυαν σαφή προτίμηση προς την Τεχεράνη έναντι της Ριάντ, γεγονός που οφειλόταν τόσο στο γεωπολιτικό μέγεθος και την ισχύ του όσο και στη στάση του κατά το πετρελαϊκό εμπάργκο του ΟΠΕΚ το 1973, όταν αρνήθηκε να ευθυγραμμιστεί με τα αραβικά κράτη εναντίον της Δύσης. Την περίοδο αυτή η αμερικανική στρατιωτική παρουσία στην περιοχή ήταν περιορισμένη (στη Σαουδική Αραβία και στο Μπαχρέιν) κυρίως λόγω ενστάσεων στο εσωτερικό των αραβικών χωρών, κάτι το οποίο άλλαξε με την Ισλαμική Επανάσταση, τον πόλεμο Ιράν-Ιράκ και ιδίως με τον Πρώτο Πόλεμο του Κόλπου το 1991.⁴

Η Ισλαμική Επανάσταση αποτέλεσε σημαντική καμπή για την ισορροπία δυνάμεων στην Μέση Ανατολή. Πέρα από την ιδεολογική απειλή, η επίθεση του Ιράκ έναντι του Ιράν το 1980 δημιούργησε ανησυχία για περιφερειοποίηση του πολέμου οδηγώντας τη Σαουδική

Αραβία, το Ομάν, το Μπαχρέιν, το Κουβέιτ, το Κατάρ και τα ΗΑΕ να ιδρύσουν το 1981 το Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου (GCC), έναν πολιτικο-στρατιωτικό συνασπισμό που στόχευε στη συλλογική ασφάλεια. Αν και η Σαουδική Αραβία υποστήριξε τον Σαντάμ Χουσεΐν, κάποια κράτη του Κόλπου όπως το Ομάν, τα ΗΑΕ και το Κατάρ διατήρησαν ουδέτερη στάση, καθώς επιδίωκαν μια ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική από την Σαουδική Αραβία.

Η πρόταξη του Αγιατολλάχ Χομεϊνί να ηγηθεί του μουσουλμανικού κόσμου και να εξάγει την ισλαμική επανάσταση αποτέλεσε απειλή για τη Σαουδική Αραβία, δεδομένου ότι αυτοπροσδιορίζεται ως η προστάτιδα της κοινότητας των πιστών (ούμα) από το 1925 όταν κατέκτησε την περιοχή Χιτζάζ (όπου βρίσκονται οι ιερές πόλεις της Μέκκα και της Μεδίνα). Αξίζει να σημειωθεί ότι μέχρι το 1986 ο Βασιλιάς της Σαουδικής Αραβίας έφερε τον τίτλο «Η Αυτού Μεγαλειότης», ενώ έκτοτε ο Βασιλιάς Φαχρτ τον αντικατέστησε επίσημα με τον τίτλο «Προστάτης των Δύο Ιερών Πόλεων», υπογραμμίζοντας τον θρησκευτικό ρόλο της. Η εργαλειοποίηση κατά τη δεκαετία του 1980 του θεολογικού σχίσματος μεταξύ σουνιτισμού και σιιτισμού στο πλαίσιο του μεταξύ τους περιφερειακού έθεσε τις βάσεις του σεχταρισμού στην περιοχή.⁵

Η Ισλαμική Επανάσταση πυροδότησε δύο αλληλοσυνδεόμενες δυναμικές στην περιοχή: την αναγέννηση του σιιτισμού ως πολιτική ιδεολογία και την εμφάνιση ένοπλων ομάδων. Η ανάδειξη του σιιτικού πολιτικού Ισλάμ στο Ιράν θεωρήθηκε ικανή να κινητοποιήσει ιδεολογικά τις κοινότητες της περιοχής, οδηγώντας στη συγκρότηση της λεγόμενης «σιιτικής ημισελήνου». Παρά την πλήρη προσήλωσή του στον πόλεμο με το Ιράκ, το Ιράν παρείχε στήριξη σε αντιπολιτευόμενες σιιτικές οργανώσεις σε όλη την περιοχή. Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι όλες αυτές οι ομάδες «είχαν τοπικές, γηγενείς ρίζες ανάμεσα στα σιιτικά κληρικά ρεύματα του Κουβέιτ και του Ιράκ, παρά... [στο Ιράν]. Η φιλοσοφική τους έμπνευση από την Ισλαμική Επανάσταση δεν συνεπαγόταν απαραίτητα πολιτική υποταγή στις φιλοδοξίες της Τεχεράνης». ⁶ Συνεπώς, οι κοινωνικοί τους αγώνες δεν ήταν διασυνοριακοί αλλά περιορίζονταν στο εθνικά τους σύνορα. Παραδόξως, παράλληλα το επαναστατικό πνεύμα αγγίζει και το σουνιτικό Ισλάμ οδηγώντας αρχικά στην πολιτικοποίηση του σαλαφισμού. Στη συνέχεια, με την παρεμβολή και της σοβιετικής εισβολής στο Αφγανιστάν, συγκροτούνται σουνιτικές ένοπλες ομάδες υπό τον σαλαφισμό-τζιχαντισμό.

Παρά το γεγονός ότι η παρουσία των ΗΠΑ στην περιοχή του Περσικού Κόλπου αυξήθηκε περαιτέρω μετά την εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ το 1991,⁷ το αποδυναμωμένο Ιράν μετά το τέλος του πολέμου με το Ιράκ επιδίωξε να εξομαλύνει τις σχέσεις του με τις χώρες του Κόλπου. Κατά την διάρκεια της θητείας του Ακμπάρ Χασεμί Ραφσαντζανί (1989-1997) καθώς και του Μοχάμεντ Χαταμί (1997-2005), οι αραβο-ιρανικές σχέσεις εισήλθαν σε περίοδο ύφεσης όπου αναπτύχθηκαν οικονομικά και διπλωματικά, σε σημείο, μάλιστα, που οι Άραβες έσπευσαν να μεσολαβήσουν μεταξύ του Χαταμί και του Κλίντον, χωρίς ωστόσο να σημειωθεί κάποια καθοριστική εξέλιξη.⁸

Ωστόσο, η εισβολή των ΗΠΑ στο Ιράκ το 2003 επέφερε δραστικές αλλαγές στους γεωπολιτικούς συσχετισμούς της Μέσης Ανατολής, ανατρέποντας τόσο της προσπάθειες

του Ιράν τόσο και της Σαουδικής Αραβίας. Η ρητορική των ΗΠΑ και του Ισραήλ σχετικά με τον Άξονα του Κακού και τον Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας κατέστησε εκ νέου το Ιράν ως τον κύριο εχθρό στην περιοχή. Επιπλέον, η άμεση στρατιωτική παρουσία των ΗΠΑ στα ανατολικά και δυτικά σύνορα του Ιράν (Αφγανιστάν και Ιράκ) συνιστούσε μια πρωτοφανή υπαρξιακή απειλή για την Τεχεράνη. Η συγκεκριμένη στοχοποίηση λειτούργησε ως κίνητρο ώστε να ενισχύσει τις σχέσεις του με τα σιιτικές οργανώσεις και τα αντιαμερικανικά κινήματα στη Μέση Ανατολή. Σύντομα, η Σαουδική Αραβία, εκμεταλλευόμενη το χάος των αραβικών εξεγέρσεων τη δεκαετία του 2010, ακολούθησε παρόμοια στρατηγική με σκοπό να αντισταθμίσει την ιρανική επιρροή στην περιοχή.

Τα υπόλοιπα κράτη του Κόλπου διαφοροποίησαν την προσέγγιση έναντι του Ιράν κατά τη γεωπολιτική αντιπαράθεσή του με τη Σαουδική Αραβία για την περιφερειακή ηγεμονία. Η στάση τους παρέμενε σε μεγάλο βαθμό συναρτώμενη από τις σχέσεις που επιθυμούσαν να έχουν με τη Ριάντ. Χώρες όπως το Κατάρ και τα ΗΑΕ επιδίωκαν την δική τους επιρροή στην περιοχή, ενώ κράτη όπως το Ομάν και το Κουβέιτ αναζητούσαν ανεξαρτησία από την ηγεμονία των Σαουδαραβών. Πιο συγκεκριμένα, το Ομάν κατάφερε να διατηρήσει φιλικές σχέσεις με την Τεχεράνη κυρίως ως διαμεσολαβητής τόσο μεταξύ του Ιράν και των Αράβων όσο και με τις ΗΠΑ στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν. Η ουδετερότητα που τηρεί η Μουσκάτ έναντι του περιφερειακού ανταγωνισμού ευνόησε τις οικονομικές σχέσεις με την Τεχεράνη. Η παραπάνω στάση αντικατοπτρίζει μια πάγια στρατηγική όπως φάνηκε και το 2017, όταν το Ομάν αρνήθηκε να ακολουθήσει τη Σαουδική Αραβία, τα ΗΑΕ και το Μπαχρέιν στη διπλωματική απομόνωση του Κατάρ. Στο ίδιο πλαίσιο αναζήτησης περιφερειακής ισορροπίας, το Κουβέιτ επεδίωξε να λειτουργήσει ως διαμεσολαβητής αλλά η αποτελεσματικότητά του περιορίζεται από τη δική του ανησυχία για τη σιιτική απειλή. Δεδομένου ότι αποτελούν το 30% του πληθυσμού στο Κουβέιτ και περίπου το 60% στο Μπαχρέιν, οι δύο χώρες διατηρούν μια ιδιαίτερα επιφυλακτική στάση απέναντι στην Τεχεράνη φοβούμενες την εσωτερική αποσταθεροποίηση. Η εξωτερική πολιτική του Μπαχρέιν ωστόσο –και λόγω του μεγάλου σιιτικού πληθυσμού– ευθυγραμμίζεται με τη Σαουδική Αραβία πολύ περισσότερο από τις άλλες χώρες του Κόλπου.

Το Κατάρ και το Ιράν μοιράζονται τα κοιτάσματα φυσικού αερίου North/South Pars, το οποίο είναι ένα από τα μεγαλύτερα στον κόσμο. Σε αντίθεση με το Κατάρ, το Ιράν αδυνατεί να επωφεληθεί από την ανάπτυξη του δικού του τμήματος κυρίως λόγω των κυρώσεων.⁹ Εξαιτίας του ανταγωνισμού της Ντόχα με τη Ριάντ, πολλές φορές οι θετικές σχέσεις της πρώτης με το Ιράν παρομοιάζονται με εκείνης του Ομάν. Αν και το Κατάρ κατά την εναλλασόμενη έδρα στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ ήταν η μόνη χώρα που καταψήφισε τις κυρώσεις στο Ιράν το 2006,¹⁰ η υποστήριξη της προς την συριακή αντιπολίτευση στην διάρκεια της συριακής κρίσης, η προσπάθειά της να αποσπάσει τη Χαμάς από την επιρροή του Ιράν και η υποστήριξη του στους Αδερφούς Μουσουλμάνους δημιουργεί τριβές τόσο με τη Σαουδική Αραβία όσο και με το Ιράν.

Η σχέση με τα ΗΑΕ είναι πιο περίπλοκη. Αν και μέχρι σήμερα διεκδικεί τα τρία νησιά που κατέλαβε το Ιράν το 1971, οι δύο χώρες έχουν αναπτύξει τις οικονομικές τους σχέσεις και

πολλές ιρανικές εταιρίες εδρεύουν στα ΗΑΕ στις οποίες φιλοξενούνται περίπου 400.000 Ιρανοί. Σε γενικές γραμμές η πολιτική των Εμιράτων ευθυγραμμιζόταν με εκείνη της Σαουδικής Αραβίας και του Μπαχρέιν. Παρά ταύτα, οι Συμφωνίες του Αβραάμ το 2020 μεταξύ του Ισραήλ, των ΗΑΕ και του Μπαχρέιν αναθεώρησαν την περιφερειακή δυναμική εναντίον του Ιράν, καθώς η απόφαση των ΗΑΕ σηματοδότησε μια σημαντική στροφή στην εξωτερική της πολιτική τόσο προς το Ιράν όσο και προς την σχέση τους με τη Σαουδική Αραβία.

Η παρατεταμένη συγκρουσιακή δυναμική της τελευταίας δεκαετίας επέφερε αμοιβαία εξάντληση, αναγκάζοντας το Ιράν και τη Σαουδική Αραβία να υιοθετήσουν στάση αμοιβαίας τακτικής ευελιξίας. Στην πράξη υλοποιήθηκε με την απόφαση τους το 2023 να εξομαλύνουν τη σχέση τους υπό την αιγίδα της Κίνας. Η διπλωματική προσέγγιση οδήγησε στην εκτόνωση της συγκρουσιακής ρητορικής και παρά την ενδημική καχυποψία, επανάφερε στο προσκήνιο τη συζήτηση για μια συλλογική αρχιτεκτονική ασφάλειας που να περιλαμβάνει όλες τις χώρες του Περσικού Κόλπου. Στόχος της νέας προσπάθειας θα ήταν η διαχείριση των αναπόφευκτων δυναμικών που προκύπτουν είτε από τις δομικές δυναμικές της περιοχής είτε από περιφερειακές απειλές που μπορούν να εκτροχιάσουν τις ήδη ευαίσθητες ισορροπίες. Οι επιθέσεις Ισραήλ-ΗΠΑ εναντίον του Ιράν και τα ακόλουθα αντίποινα της Τεχεράνης στις χώρες της περιοχής ξαναβυθίζει τον Περσικό Κόλπο στον πόλεμο και στην αστάθεια, με μια απροσδιόριστη νέα τάξη πραγμάτων όταν σιγήσουν τα drones και οι πύραυλοι.

Σημειώσεις

Όλοι οι σύνδεσμοι προσπελάστηκαν στις 12/03/2026.

¹ Afshin Molavi, "Iran and the Gulf states. The Iran Primer", *Washington DC, USIP*, 13 Οκτωβρίου 2010, <https://iranprimer.usip.org/resource/iran-and-gulf-states>.

² Simon Henderson, "The Persian Gulf's Occupied Territory': The Three-Island Disput", *The Washington Institute for Near East Policy Report*, 8 Σεπτεμβρίου 2008, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/persian-gulfs-occupied-territory-three-island-dispute>.

³ Marc Valeri, "Iran-Oman Relations since the 1970s: A Mutually Beneficial Modus Vivendi", in Bahgat, G., Ehteshami, A. and Quilliam, N. (eds), *Security and Bilateral Issues Between Iran and Its Neighbours*, (London: Palgrave MacMillan, 2017): 152.

⁴ Για περισσότερα σχετικά με την εξέλιξη των αμερικανικών βάσεων στην περιοχή βλέπε Geoffrey F. Gresh, *Gulf Security and the US Military: Regime Survival and the Politics of Basing* (Stanford: Stanford University Press, 2020). Alexander Cooley, *Base Politics: Democratic Change and the US Military Overseas* (Ithaca: Cornell University Press, 2008).

Thomas P.M. Barnett, *The Pentagon's New Map: War and Peace in the Twenty-first Century* (New York: G.P. Putnam's Sons, 2004). Mark L. Gillem, *America Town: Building the Outposts of Empire* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2007).

⁵ F. Gregory Gause III, "The Gulf States and Iran: Two Misunderstandings and One Possible Game-Changer", *Baker Institute*, 25 Απριλίου 2016, <https://www.bakerinstitute.org/research/gulf-states-iran-misunderstandings#:~:text=The%20UAE%20leadership%20nurses%20a.an%20absolute%20necessity%20of%20Doha>.

⁶ Frederick Wehrey, Theodore W. Karasik, Alireza Nader, Jeremy Ghez, Lydia Hansell, Robert A. Guffey, & Richardson Smith, "Sectarianism and Ideology in the Saudi-Iranian Relationship", In *Saudi-Iranian Relations Since the Fall of Saddam: Rivalry, Cooperation, and Implications for U.S. Policy* (Rand Corporation: 2009): 15 .

⁷ Sanam Vakil, "Iran and the GCC", *Chatham House*, 12 Δεκεμβρίου 2020, <https://www.chathamhouse.org/2018/09/iran-and-gcc/introduction>.

⁸ Afshin Molavi, "Iran and the Gulf states. The Iran Primer", *Washington DC, USIP*, 13 Οκτωβρίου 2010, <https://iranprimer.usip.org/resource/iran-and-gulf-states>.

⁹ Sanam Vakil, ό.π.

¹⁰ ό.π. Αξίζει να σημειωθεί ότι το Κατάρ υπέκυψε στις διεθνείς πιέσεις, υπερψήφισε τα Ψηφίσματα 1737 και 1747, τα οποία ενέκριναν περαιτέρω κυρώσεις το 2006 και το 2007.

Οι σχέσεις Ιράν-ΗΠΑ υπό το πρίσμα του πυρηνικού προγράμματος

Έλεν Σιρμάιστερ

Από την ιρανική επανάσταση και ύστερα, η σχέση μεταξύ του Ιράν και των ΗΠΑ μεταστράφηκε πλήρως, με τη στρατηγική συνεργασία κατά την περίοδο του Σάχη να δίνει τη θέση της σε σφοδρή αντιπαλότητα και παρατεταμένη αντιπαράθεση. Έκτοτε, το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν, που ξεκίνησε ως αποτέλεσμα αμερικανικής πρωτοβουλίας και σύμβολο ειρήνης, εξελίχθηκε σε ένα από τα πιο σοβαρά ζητήματα στις μεταξύ τους σχέσεις.

Το 1968 το Ιράν υπέγραψε τη συνθήκη για τη μη διάδοση των πυρηνικών όπλων. Έτσι δεσμεύτηκε να αναπτύξει πυρηνική ενέργεια αποκλειστικά για ειρηνικούς σκοπούς. Μια δεκαετία αργότερα και με την άνθηση της πετρελαϊκής βιομηχανίας, ο Σάχης ανέπτυξε μεγαλύτερες φιλοδοξίες, με αποτέλεσμα, το 1974, να ανακοινωθεί η κατασκευή 23 πυρηνικών αντιδραστήρων με τεχνολογία που θα μπορούσε να οδηγήσει στην κατασκευή πυρηνικών όπλων. Η κίνηση αυτή προκάλεσε την ανησυχία της Ουάσιγκτον, οδηγώντας στον περιορισμό της μεταφοράς τεχνολογίας από αμερικανικές εταιρείες στην Τεχεράνη.¹

Τα νέα δεδομένα μετά το 1979

Η ιρανική επανάσταση του 1979 αποτέλεσε σημείο καμπής. Ο Σάχης ανατράπηκε και ο Αγιατολάχ Χομεϊνί ανέλαβε την ηγεσία της νέας Ισλαμικής Δημοκρατίας. Αυτή η εξέλιξη διατάραξε τις σχέσεις μεταξύ του Ιράν και των ΗΠΑ, ιδίως όταν ιρανοί φοιτητές εισέβαλαν στην αμερικανική πρεσβεία στην Τεχεράνη και κράτησαν ως ομήρους 66 αμερικανούς πολίτες για 444 ημέρες. Στον απόηχο των γεγονότων, πολλοί επιστήμονες εγκατέλειψαν την χώρα και η διεθνής συνεργασία σταμάτησε, με το Ιράν να απαγκιστρώνεται πλήρως από το δυτικό στρατόπεδο.² Ο πόλεμος Ιράν-Ιράκ (1980-88) άλλαξε τα σχέδια της Τεχεράνης. Κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης, το Ιράκ επιτέθηκε επανειλημμένα στις πυρηνικές εγκαταστάσεις στο Bushehr, οι οποίες είχαν προσωρινά αδρανοποιηθεί. Ο πόλεμος ανέδειξε το ευάλωτο του Ιράν και ώθησε το καθεστώς στην αναβίωση του πυρηνικού προγράμματος ως μέσο αποτροπής, παρά το γεγονός ότι επισήμως ο Χομεϊνί είχε ταχθεί κατά της ανάπτυξης πυρηνικών όπλων. Χωρίς δυτικούς εταίρους, το Ιράν στράφηκε σε εναλλακτικούς συνεργάτες. Σύμφωνα με το Institute for Science and International Security, το Ιράν ανέπτυξε ένα εκτενές δίκτυο για να αποκτήσει πρόσβαση σε υλικά και τεχνολογία που δεν μπορούσε να λάβει δια της επισήμου οδού. Το Πανεπιστήμιο Σαρίφ λειτουργούσε ως «βιτρίνα» για την αγορά τεχνικού εξοπλισμού για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Εταιρίες που σχετίζονταν με την πετρελαιοβιομηχανία – όπως η Kala Naft – επέτρεψαν τη χρήση των επωνυμιών τους για προμήθεια υλικών για το πυρηνικό πρόγραμμα. Φημολογείται ότι εκείνη την περίοδο, το Ιράν ήρθε σε επαφή με τον πακιστανό πυρηνικό επιστήμονα A.Q. Khan αποκτώντας έτσι περαιτέρω τεχνολογία για το πρόγραμμα εμπλουτισμού ουρανίου. Τη δεκαετία του 1990 το Ιράν υπέγραψε επίσης συμφωνία με τη Ρωσία για την ανάπτυξη των εγκαταστάσεων στο Bushehr, που ολοκληρώθηκε το 2010 έπειτα από αρκετές καθυστερήσεις.³

Για χρόνια οι πυρηνικές δραστηριότητες του Ιράν προχωρούσαν αθόρυβα ωστόσο το 2002 δυτικές υπηρεσίες πληροφοριών και ιρανικές ομάδες αντιφρονούντων αποκάλυψαν την ύπαρξη δύο μυστικών πυρηνικών εγκαταστάσεων, την εγκατάσταση εμπλουτισμού ουρανίου στο Natanz και διαχείρισης βαρέος ύδατος στο Arak. Η αποκάλυψη αυτή οδήγησε σε διεθνή κατακραυγή καθώς ο Διεθνής Οργανισμός Ατομικής Ενέργειας (ΔΟΑΕ) διερεύνησε το ζήτημα και διαπίστωσε πως το Ιράν δεν είχε τηρήσει τα απαραίτητα μέτρα ασφαλείας. Τον Οκτώβριο του 2003 υπό την πίεση της διεθνούς κοινότητας, το Ιράν ανέστειλε το πρόγραμμα εμπλουτισμού ουρανίου και υπέγραψε το Πρόσθετο Πρωτόκολλο της Συνθήκης για τη Μη Διάδοση των Πυρηνικών Όπλων. Παρά ταύτα, η εκλογή το 2005 του Προέδρου Μαχμούτ Αχμεντινετζάντ οδήγησε σε αλλαγή πολιτικής, με το Ιράν να προχωρά στην επανέναρξη της διαδικασίας εμπλουτισμού. Το ζήτημα παραπέμφθηκε στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, το οποίο επέβαλε τον πρώτο πακέτο κυρώσεων. Οι ΗΠΑ, που για πολύ καιρό απείχαν από τις διαπραγματεύσεις για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν, αποφάσισαν τελικά να συμμετάσχουν το 2008. Παρά τις κυρώσεις, το 2009 αποκαλύφθηκε πως το Ιράν κατασκεύαζε κρυφά και δεύτερη εγκατάσταση εμπλουτισμού (Fordow). Μέχρι το 2010 άρχισε να εμπλουτίζει ουράνιο σε ποσοστό 20%, σημαντικό τεχνικό βήμα προς το όριο του 90% που απαιτείται για την κατασκευή πυρηνικών όπλων.⁴

Οι διαπραγματεύσεις για το πυρηνικό πρόγραμμα και η συμφωνία JCPOA

Το 2012 άνοιξε μυστικός διάυλος επικοινωνίας μεταξύ ΗΠΑ και Ιράν με διαμεσολάβηση του Ομάν. Το 2013 η εκλογή του μετριοπαθούς ιρανού Προέδρου Χασάν Ρουχανί άνοιξε νέο παράθυρο για διπλωματικές διαπραγματεύσεις. Η ιστορική τηλεφωνική συνομιλία του με τον Πρόεδρο των ΗΠΑ Μπαράκ Ομπάμα θεωρείται ως η σημαντικότερη επικοινωνία των δύο χωρών μετά το 1979.⁵ Αυτή η διπλωματική προσπάθεια κορυφώθηκε στις 14 Ιουλίου 2015 με την ανακοίνωση του Κοινού Ολοκληρωμένου Σχεδίου Δράσης (JCPOA) έπειτα από μήνες έντονων διπλωματικών διαπραγματεύσεων. Στο πλαίσιο της συμφωνίας το Ιράν συμφώνησε να τερματίσει το μεγαλύτερο μέρος του πυρηνικού του προγράμματος, να περιορίσει τον εμπλουτισμό σε 3,67% και να επιτρέψει ενδεδειγμένες επιθεωρήσεις του ΔΟΑΕ. Σε αντάλλαγμα, ο ΟΗΕ, οι ΗΠΑ και η ΕΕ συμφώνησαν να άρουν τις οικονομικές κυρώσεις. Αν και η συμφωνία ήταν ιστορική η διάρκειά της ήταν βραχύβια, καθώς το 2018 ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Ντόναλντ Τραμπ αποσύρθηκε μονομερώς από τη συμφωνία, χαρακτηρίζοντάς την ως «τη χειρότερη συμφωνία που έχει γίνει ποτέ» και επιβάλλοντας εκ νέου αυστηρές κυρώσεις. Ως απάντηση το Ιράν ανέστειλε σταδιακά τη συμμόρφωσή του στους όρους της συμφωνίας. Συνέχισε τον εμπλουτισμό ουρανίου φτάνοντας σε ποσοστό 60% το 2021.⁶

Τα επόμενα χρόνια σημαδέυτηκαν από την απότομη αύξηση στρατιωτικών εντάσεων, με αποκορύφωμα την δολοφονία το 2020 από τις ΗΠΑ του διοικητή των Φρουρών της Επανάστασης Κασέμ Σουλεϊμανί. Οι προσπάθειες επαναφοράς της συμφωνίας του 2015 κατά τη διάρκεια της θητείας του Προέδρου Μπάιντεν απέτυχαν. Παράλληλα τα πυρηνικά αποθέματα του Ιράν αυξήθηκαν πέρα από τα όρια που όριζε η συμφωνία. Η επίθεση της Χαμάς την 7^η Οκτώβρη του 2023 και η ακόλουθη επίθεση του Ισραήλ στη Γάζα γρήγορα ενέπλεξε το Ιράν και τους περιφερειακούς συμμάχους του. Τον Απρίλιο του 2024 το Ιράν εξαπέλυσε την πρώτη άμεση επίθεση εναντίον του Ισραήλ ως απάντηση στην ισραηλινή

επίθεση κατά του ιρανικού προξενείου στη Δαμασκό. Με την επιστροφή του Ντόναλντ Τραμπ στην εξουσία το 2025, ξεκίνησε νέος κύκλος διπλωματικών διαπραγματεύσεων στο Ομάν. Τον Ιούνιο του 2025, το Ισραήλ προχώρησε σε προληπτική επίθεση εναντίον ιρανικών πυρηνικών και στρατιωτικών εγκαταστάσεων. Στις 22 Ιουνίου 2025, η σύγκρουση κλιμακώθηκε περαιτέρω όταν οι ΗΠΑ ενεπλάκησαν βομβαρδίζοντας τρεις μεγάλες πυρηνικές εγκαταστάσεις συμπεριλαμβανομένων των Fordow και Natanz.⁷ Η επανεκκίνηση των διαπραγματεύσεων το επόμενο διάστημα σημειώθηκε σε κλίμα έντονης καχυποψίας και από τις δύο πλευρές, ανάγοντας τον συμβιβασμό και το ενδεχόμενο συμφωνίας ως υποδεέστερες επιλογές έναντι της στρατιωτικής λύσης.

Σημειώσεις

Όλοι οι σύνδεσμοι προσπελάστηκαν στις 12/03/2026.

¹ Sina Azodi, "A history of continuity in Iran's long nuclear program," *Atlantic Council*, 8 Δεκεμβρίου 2020, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/a-history-of-continuity-in-irans-long-nuclear-program/>; Jasleen Kaur, "US-Iran relations timeline: Key events from 1953 coup to 2025 nuclear strikes," *PTC news*, 23 Ιουνίου 2025, <https://www.ptcnews.tv/trending/us-iran-relations-iran-nuclear-deal-1953-iran-coup-us-sanctions-on-iran-iran-us-tensions-4410946>.

² Associated Press, "A Look at the Long, Fraught Timeline of Iran Nuclear Tensions as Talks With US Loom," 24 Φεβρουαρίου 2026, <https://www.usnews.com/news/us/articles/2026-02-24/a-look-at-the-long-fraught-timeline-of-iran-nuclear-tensions-as-talks-with-us-loom>.

³ David Albright & Paul Brannan, "The Physics Research Center Telexes: New ISIS Studies and Findings," *Institute for Science and International Security*, 16 Μαΐου 2012, <https://isis-online.org/isis-reports/the-physics-research-center-telexes-new-isis-studies1>.

⁴ Anahita Parsa, "US and Israeli strikes on Iran: A Timeline of Iran's Nuclear Programme," *Basic*, 26 Ιουνίου 2025, <https://basicint.org/us-and-israeli-strikes-on-iran-a-timeline-of-irans-nuclear-programme>; Arms Control Association, "Background and Status of Iran's Nuclear Program", <https://www.armscontrol.org/research-reports/2014-06/section-1-background-status-irans-nuclear-program>.

⁵ Ali Zain, Bilal Bin Liaqat, & Anwar Ali, "Successes and Failure of the Joint Comprehensive Plan of Action in Reducing Iran's Nuclear Proliferation: An Analysis," *Pakistan Social Sciences Review* 9, αρ. 3 (2025): 36–49. [https://doi.org/10.35484/pssr.2025\(9-III\)04](https://doi.org/10.35484/pssr.2025(9-III)04).

⁶ Mariel Ferragamo, "What Are Iran's Nuclear and Missile Capabilities?," *Council on Foreign Relations*, 24 Μαρτίου 2026, <https://www.cfr.org/articles/what-are-irans-nuclear-and-missile-capabilities>; Mohammad Eslami, "Exploring the Driving Forces Behind Iran's Nuclear Deterrence Strategy: A Novel Methodological Approach," *Journal for Peace and Nuclear Disarmament* 7 (2024): 211–35 [doi:10.1080/25751654.2024.2319381](https://doi.org/10.1080/25751654.2024.2319381).

⁷ Joseph Rodgers & Bailey Schiff, “Operation Epic Fury and the Remnants of Iran’s Nuclear Program”, *Center for Strategic and International Studies*, 28 Φεβρουαρίου 2026, <https://www.csis.org/analysis/operation-epic-fury-and-remnants-irans-nuclear-program> ; Asianet Newsable, “Iran's nuclear programme: From its origins to today's dispute - A RECAP,” 23 Ιουνίου 2025, <https://newsable.asianetnews.com/world/iran-israel-war-nuclear-programme-from-its-origins-to-today-dispute-us-strikes-iran-nuclear-sites-shk/articleshow-h3ub85s>.

Οι σχέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης με το Ιράν: Ιστορική εξέλιξη, πυρηνική διπλωματία και σύγχρονες εξελίξεις

Χριστίνα Φυτιλή

Οι σχέσεις μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και Ιράν αποτελούν ένα σύνθετο πλέγμα διπλωματικών, οικονομικών και γεωπολιτικών αλληλεπιδράσεων που διαμορφώθηκαν σε βάθος χρόνου και επηρεάστηκαν σημαντικά από τις ευρύτερες περιφερειακές εξελίξεις και τις σχέσεις των δύο πλευρών με άλλους διεθνείς δρώντες. Από την Ιρανική Επανάσταση του 1979 μέχρι τις διαπραγματεύσεις για το πυρηνικό πρόγραμμα και τη σημερινή περιφερειακή σύγκρουση μεταξύ του Ιράν, των Ηνωμένων Πολιτειών και του Ισραήλ, οι σχέσεις Ευρώπης-Τεχεράνης έχουν περάσει τόσο από περιόδους συνεργασίας όσο και έντασης.

Από τις αρχές του έτους έως σήμερα, η κλιμάκωση της έντασης μεταξύ του Ιράν, του Ισραήλ και των Ηνωμένων Πολιτειών έχει οδηγήσει τη Μέση Ανατολή σε μια νέα φάση αστάθειας. Η περιφερειοποίηση της σύγκρουσης, καθώς και η δολοφονία του ανώτατου ηγέτη του Ιράν, Αλί Χαμενεΐ, σε κοινή στρατιωτική επιχείρηση των ΗΠΑ και του Ισραήλ, έχουν αποτελέσει σημεία καμπής που επιτάχυναν την κλιμάκωση.¹ Οι εξελίξεις αυτές έχουν ιδιαίτερη σημασία και για την ΕΕ, η οποία διαχρονικά επιδίωξε να διαδραματίσει ρόλο διπλωματικού διαμεσολαβητή στις σχέσεις με το Ιράν, ιδιαίτερα στο ζήτημα του πυρηνικού του προγράμματος, καθώς οποιαδήποτε κλιμάκωση επηρεάζει άμεσα την ευρωπαϊκή οικονομία και την ενεργειακή ασφάλεια.

Μετά την Ιρανική Επανάσταση: Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Προσέγγισης του Ιράν

Η σημερινή κατάσταση των σχέσεων ΕΕ και Ιράν διαμορφώθηκε ουσιαστικά μετά την Ιρανική Επανάσταση του 1979, η οποία ανέτρεψε το καθεστώς του Σάχη και οδήγησε στην εγκαθίδρυση της Ισλαμικής Δημοκρατίας υπό τον Ρουχολάχ Χομεϊνί. Η εναντίωση του νέου καθεστώτος προς τη Δύση άλλαξε ριζικά τον προσανατολισμό της εξωτερικής πολιτικής του Ιράν και επηρέασε καθοριστικά τις σχέσεις του με τα ευρωπαϊκά κράτη. Οι Ηνωμένες Πολιτείες διέκοψαν τις διπλωματικές σχέσεις μετά την κρίση των ομήρων το 1979,² ωστόσο οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες διατήρησαν διαύλους επικοινωνίας με την Τεχεράνη, επιδιώκοντας να διατηρήσουν διπλωματική επιρροή στην περιοχή και να προστατεύσουν τα οικονομικά και ενεργειακά τους συμφέροντα.

Κατά τη διάρκεια του Πολέμου μεταξύ Ιράν και Ιράκ (1980-1988), αρκετά ευρωπαϊκά κράτη διατήρησαν διπλωματικές και οικονομικές σχέσεις με το Ιράν, παρά την αβεβαιότητα που προκάλεσε η αλλαγή πολιτικού καθεστώτος μετά την Ιρανική Επανάσταση. Παρότι ορισμένες χώρες, όπως η Γαλλία, παρείχαν στρατιωτική υποστήριξη στο Ιράκ του Σαντάμ Χουσεΐν, άλλα κράτη όπως η Γερμανία, η Ιταλία και η Ολλανδία προσπάθησαν να

διατηρήσουν πιο ισορροπημένη στάση, συνεχίζοντας το εμπόριο με το Ιράν, ιδιαίτερα στον ενεργειακό τομέα.³

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, η ΕΕ επιχείρησε να διαμορφώσει μια πιο συστηματική πολιτική απέναντι στο Ιράν μέσω του λεγόμενου «κριτικού διαλόγου». Η προσέγγιση αυτή βασιζόταν σε μια ανταλλακτική λογική: η διατήρηση οικονομικών και εμπορικών σχέσεων συνδυαζόταν με πολιτική πίεση για ζητήματα όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, η περιφερειακή ασφάλεια και το πυρηνικό πρόγραμμα. Η πολιτική αυτή αναπτύχθηκε κατά την προεδρία του Ακμπάρ Χασεμί Ραφσαντζανί και συνεχίστηκε με την εκλογή του πιο μετριοπαθούς προέδρου Μοχάμεντ Χαταμί, δημιουργώντας ένα πλαίσιο σταδιακής διπλωματικής επαναπροσέγγισης. Παρότι ο διάλογος δεν οδήγησε σε άμεσες πολιτικές αλλαγές, συνέβαλε στη διατήρηση ανοικτών διαύλων επικοινωνίας και έθεσε τις βάσεις για τη μεταγενέστερη ευρωπαϊκή εμπλοκή στις διαπραγματεύσεις για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν.⁴

Το πυρηνικό πρόγραμμα και η συμφωνία του 2015

Στις αρχές της δεκαετίας του 2000, το ιρανικό πυρηνικό πρόγραμμα αναδείχθηκε στο βασικό ζήτημα που επηρέασε τις σχέσεις του Ιράν με τη Δύση. Στο πλαίσιο αυτό, η ΕΕ και ιδιαίτερα η Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Γερμανία, ανέλαβαν ενεργό ρόλο στις διαπραγματεύσεις με την Τεχεράνη, επιχειρώντας να συνδυάσουν διπλωματικό διάλογο, οικονομικά κίνητρα και πολιτική πίεση με στόχο τον περιορισμό του πυρηνικού προγράμματος. Ωστόσο, η εκλογή του προέδρου Μαχμούντ Αχμαντινετζάντ το 2005 οδήγησε σε νέα περίοδο έντασης στις σχέσεις μεταξύ του Ιράν και της Δύσης, καθώς η ιρανική ηγεσία υιοθέτησε πιο συγκρουσιακή ρητορική και επανεκκίνησε τις δραστηριότητες εμπλουτισμού ουρανίου. Οι εξελίξεις αυτές ενίσχυσαν τη διεθνή πίεση προς το Ιράν και οδήγησαν στη διεύρυνση των διαπραγματεύσεων στο σχήμα P5+1, δηλαδή των Ηνωμένων Πολιτειών, Ρωσίας, Κίνας, Γαλλίας, Ηνωμένου Βασιλείου και Γερμανίας, στις οποίες η ΕΕ διαδραμάτισε ρόλο συντονιστή των ευρωπαϊκών κρατών και προωθώντας τη στρατηγική του εποικοδομητικού διαλόγου με το Ιράν, συνδυάζοντας πολιτική πίεση και οικονομικά κίνητρα με στόχο τον περιορισμό του ιρανικού πυρηνικού προγράμματος.

Οι διαπραγματεύσεις οδήγησαν το 2015 στην υπογραφή του Κοινού Ολοκληρωμένου Σχεδίου Δράσης (Joint Comprehensive Plan of Action). Η συμφωνία προέβλεπε περιορισμούς στο πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν και αυστηρούς ελέγχους από τον Διεθνή Οργανισμό Ατομικής Ενέργειας, με αντάλλαγμα την άρση ορισμένων διεθνών κυρώσεων.⁵ Η συμφωνία θεωρήθηκε σημαντική διπλωματική επιτυχία της ΕΕ, η οποία διαδραμάτισε κεντρικό ρόλο στη διαμεσολάβηση και τον συντονισμό των διαπραγματεύσεων μεταξύ του Ιράν και των μεγάλων δυνάμεων, παρότι οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν καθοριστική επιρροή στο τελικό πλαίσιο της Συμφωνίας.

Παρά την αποχώρηση των Ηνωμένων Πολιτειών το 2018, και την επαναφορά των σκληρών οικονομικών κυρώσεων, η ΕΕ επιδίωξε να διατηρήσει ζωντανή τη Συμφωνία, δημιουργώντας μηχανισμούς όπως το INSTEX για τη στήριξη του εμπορίου με το Ιράν και διατηρώντας ανοιχτούς διαύλους διαλόγου με την Τεχεράνη.⁶ Οι σχέσεις ΕΕ-Ιράν παρέμειναν τεταμένες

αλλά λειτουργικές, ενώ παράλληλα η ΕΕ προσπάθησε να ισορροπήσει τις σχέσεις της με τις Ηνωμένες Πολιτείες και να προωθήσει την ευρωπαϊκή αυτονομία στην εξωτερική πολιτική. Αυτό επέτρεψε στην ΕΕ να προωθήσει τα δικά της γεωπολιτικά και οικονομικά συμφέροντα, να διαδραματίσει ρόλο διαμεσολαβητή στις διεθνείς διαπραγματεύσεις και να ενισχύσει την επιρροή της στην περιοχή, χωρίς να εξαρτάται πλήρως από τις αποφάσεις της Ουάσιγκτον. Ωστόσο, τα επόμενα χρόνια η στάση της ΕΕ απέναντι στην Τεχεράνη έγινε σταδιακά πιο αυστηρή, καθώς η ΕΕ επέβαλε νέες κυρώσεις ως απάντηση τόσο στην καταστολή των λαϊκών διαδηλώσεων στο Ιράν όσο και στη συνεχιζόμενη έλλειψη προόδου στο ζήτημα του πυρηνικού προγράμματος.

Η στάση της ΕΕ στη σημερινή κρίση

Η ΕΕ παρακολουθεί τις εξελίξεις με ιδιαίτερη ανησυχία, καθώς η αστάθεια στη Μέση Ανατολή επηρεάζει άμεσα την ευρωπαϊκή οικονομία και την ενεργειακή ασφάλεια.⁷ Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στα Στενά του Ορμούζ, μέσω των οποίων περνά σημαντικό ποσοστό του παγκόσμιου εμπορίου πετρελαίου, καθώς οποιαδήποτε διαταραχή μπορεί να επηρεάσει άμεσα την ενεργειακή ασφάλεια και τις τιμές ενέργειας στην Ευρώπη.⁸ Σε ανακοίνωσή της, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κάλεσε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη να επιδείξουν αυτοσυγκράτηση και να αποφύγουν περαιτέρω κλιμάκωση, τονίζοντας την ανάγκη προστασίας της περιφερειακής σταθερότητας και της ασφάλειας της ναυσιπλοΐας.⁹ Ιδιαίτερη ανησυχία υπάρχει και για το ενδεχόμενο μιας νέας μεταναστευτικής κρίσης. Ευρωπαίοι αξιωματούχοι επισημαίνουν ότι η συνέχεια της σύγκρουσης θα μπορούσε να προκαλέσει νέες μετακινήσεις πληθυσμών από τη Μέση Ανατολή προς την Ευρώπη.¹⁰ Οι ανησυχίες αυτές συνδέονται με την εμπειρία προηγούμενων συγκρούσεων στην περιοχή, όπως ο πόλεμος στη Συρία, ο οποίος οδήγησε σε μεγάλες προσφυγικές ροές προς τις ευρωπαϊκές χώρες.

Ωστόσο, μέχρι στιγμής η ΕΕ δεν έχει εμφανιστεί ως ενιαίος στρατηγικός δρώντας στη σύγκρουση. Οι αντιδράσεις των κρατών-μελών παραμένουν διαφορετικές, με ορισμένες κυβερνήσεις, όπως αυτή της Ισπανίας, να καταδικάζουν την επίθεση των ΗΠΑ και του Ισραήλ στο Ιράν, ενώ τα περισσότερα κράτη-μέλη περιορίζονται κυρίως σε διπλωματικές εκκλήσεις για αποκλιμάκωση.¹¹ Παράλληλα, ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες, έχουν αναπτύξει στρατιωτικά μέσα στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου για την προστασία της ναυσιπλοΐας και των πολιτών.¹² Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται αποστολές πολεμικών πλοίων και αεροπορικών μέσων, ενώ ορισμένες χώρες εξετάζουν συμμετοχή σε διεθνείς επιχειρήσεις προστασίας εμπορικών πλοίων.

Η πρωτοβουλία αυτή ξεκίνησε από την Ελλάδα μετά την επίθεση που δέχθηκε βρετανική βάση στην περιοχή του Ακρωτηρίου στην Κύπρο, και στη συνέχεια ακολούθησε η Γαλλία, καθώς και άλλα ευρωπαϊκά κράτη, υποδεικνύοντας ότι οι ευρωπαϊκές στρατιωτικές ενέργειες στην Ανατολική Μεσόγειο παραμένουν κυρίως εθνικές και μη συντονισμένες σε επίπεδο Ένωσης. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει τα όρια της κοινής ευρωπαϊκής δράσης στον τομέα της ασφάλειας, παρά την ύπαρξη θεσμικών μηχανισμών όπως η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) και η Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ). Στην παρούσα κρίση, η Ένωση παραμένει εν δυνάμει στρατηγικός δρώντας, αλλά η

αντίδρασή της διαμορφώνεται κυρίως μέσα από παράλληλες εθνικές πρωτοβουλίες των κρατών-μελών, με περιορισμένο συντονισμό σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Σημειώσεις

Όλοι οι σύνδεσμοι προσπελάστηκαν στις 12/03/2026.

¹ Rami Ayyub & Alexander Cornwell, “US-Israeli strikes on Iran kill Supreme Leader Khamenei”, *Reuters*, 1 Μαρτίου 2026, <https://www.reuters.com/world/iran-crisis-live-explosions-tehran-israel-announces-strike-2026-02-28/>

² EBSCO, “Iran Hostage Crisis,” 2021, <https://www.ebsco.com/research-starters/history/iran-hostage-crisis>.

³ Pierre-Jean Luizard, “International Relations Between Iraq and the EU,” *EISMENA*, 20 Νοεμβρίου 2024, <https://eismena.com/en/article/international-relations-between-iraq-and-the-eu-2003-2025-2024-11-20>.

⁴ The Washington Institute for Near East Policy, “Europe’s Critical Dialogue with Iran: An Assessment,” *PolicyWatch* 433, 2000 <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/europes-critical-dialogue-iran-assessment> ; Riccardo Alcaro, “Weathering the Geopolitical Storms: The Ever-elusive Success of EU Policy towards Iran,” *The International Spectator* 59, αρ.1: 98–119, doi:10.1080/03932729.2023.2273852.

⁵ Council on Foreign Relations, “What Is the Iran Nuclear Deal?,” <https://www.cfr.org/backgrounders/what-iran-nuclear-deal>.

⁶ Mohsen Tavakol, “INTEX: More about politics than economics?,” *Atlantic Council, Iran Source*, 2019, [insex-more-about-politics-than-economics](https://www.atlanticcouncil.org/iran-source/2019/03/28/insex-more-about-politics-than-economics).

⁷ Von Der Leyen Ursula, “Joint statement after the video conference with leaders from Middle East countries on the war in Iran,” *European Commission*, 9 Μαρτίου 2026, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2026/03/09/joint-statement-by-president-costa-and-president-von-der-leyen-after-the-video-conference-with-leaders-from-middle-east-countries-on-the-war-in-iran/>.

⁸ Dan Sabbagh, “Iran has largely halted oil and gas exports through strait of Hormuz,” *The Guardian*, 3 Μαρτίου 2026, <https://shorturl.at/aQ3Ri>.

⁹ Maia de la Baume, “Europe reacts to US and Israeli attack on Iran as military operation spills into wider region,” *Euronews*, 28 Φεβρουαρίου 2026, <https://shorturl.at/ZHevR>.

¹⁰ InfoMigrants, “Potential migration emergency on the agenda of EU interior ministers' meeting Thursday,” *InfoMigrants*, 3 Μαρτίου 2026, <https://shorturl.at/LecUv>.

¹¹ Matthias Matthijs, “Europe’s Disjointed Response to the US-Israeli War With Iran,” *Council on Foreign Relations*, 6 Μαρτίου 2026, <https://www.cfr.org/articles/europes-disjointed-response-to-the-u-s-israeli-war-with-iran>.

¹² Nicoleta Drougka, “Greece, France and Germany send forces to Cyprus after Iran-made drone strikes,” *Euronews*, 3 Μαρτίου 2026, <https://shorturl.at/Vec52> ; Reuters, “EU to consider boosting Middle East naval mission,” *The Jerusalem Post*, 16 Μαρτίου 2026, [article-890058](https://www.jpost.com/middle-east/article-890058).

Το πολιτικό σύστημα και η εσωτερική διαμόρφωση του Ισραήλ

Παναγιώτα Μπούκα

Το πολιτικό σύστημα του Ισραήλ έχει διαμορφωθεί από ιστορικούς, ιδεολογικούς και κοινωνικούς παράγοντες που επηρεάζουν τη λειτουργία του κράτους και τη λήψη αποφάσεων. Από την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ το 1948, το πολιτικό σκηνικό της χώρας χαρακτηρίζεται από έντονο πολυκομματισμό και συχνά ετερόκλητες κυβερνήσεις συνασπισμού. Σήμερα που το Ισραήλ βρίσκεται στο επίκεντρο του πολέμου στη Μέση Ανατολή, η κατανόηση της ισραηλινής πολιτικής σκηνής καθίσταται ιδιαίτερα σημαντική για την κατανόηση των αποφάσεων που λαμβάνονται τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και στο πεδίο της εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής.

Το Ισραήλ δεν διαθέτει επίσημο γραπτό σύνταγμα, αντί αυτού η λειτουργία του κράτους ρυθμίζεται από μια σειρά «θεμελιωδών νόμων». ¹ Ο πιο πρόσφατος από αυτούς είναι ο «Θεμελιώδης Νόμος: Το Ισραήλ ως Κράτος-Έθνος του Εβραϊκού Λαού», ο οποίος ορίζει ότι το Ισραήλ αποτελεί το εθνικό κράτος του εβραϊκού λαού και κατοχυρώνει τον εβραϊκό χαρακτήρα του κράτους. ² Η ψήφισή του συγκεκριμένου νόμου προκάλεσε έντονες αντιδράσεις τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και διεθνώς, καθώς επικρίθηκε ότι υποβαθμίζει τη θέση των αραβικών και άλλων μειονοτήτων, ενισχύοντας τον εθνοτικό χαρακτήρα του κράτους εις βάρος της αρχής της ισότητας των πολιτών. Το Ισραήλ είναι κοινοβουλευτική δημοκρατία, με κεντρικό θεσμό την Κνεσέτ που αποτελεί το κοινοβούλιο της χώρας. Οι έδρες στην Κνεσέτ κατανέμονται μέσω ενός αναλογικού εκλογικού συστήματος σε εθνικό επίπεδο με τη συμμετοχή κομματικών λιστών που καταρτίζονται σε ενδοκομματικές προκριματικές εκλογές. Σε κάθε κόμμα που λαμβάνει περισσότερα από 3,25% των ψήφων κατανέμεται αναλογικά μέρος των 120 εδρών. ³ Το όριο εισόδου στη Κνεσέτ αρχικά ήταν 1% αλλά σταδιακά αυξήθηκε στο ισχύον 3,25% με στόχο τον περιορισμό του κατακερματισμού του κομματικού συστήματος και τη διευκόλυνση του σχηματισμού σταθερών κυβερνήσεων. ⁴ Ωστόσο, επειδή η δημιουργία κυβερνητικών συνασπισμών εξακολουθεί να προϋποθέτει τη συνεργασία μικρότερων κομμάτων, τα κόμματα που βρίσκονται στο περιθώριο της ισραηλινής πολιτικής συχνά αποκτούν δυσανάλογη πολιτική επιρροή.

Κατά τις πρώτες δεκαετίες μετά την ίδρυση του Ισραήλ, το πολιτικό σύστημα κυριαρχούσαν από το Εργατικό Κόμμα, το οποίο αποτελούσε τον βασικό κορμό των κυβερνήσεων συνασπισμού. Από το 1949 έως το 1977, το κόμμα αυτό διατηρούσε σταθερά την εξουσία, συγκεντρώνοντας συνήθως ποσοστά άνω του 30-40%. Σημαντική καμπή αποτέλεσαν οι εκλογές του 1977, όταν το δεξιό κόμμα Λικούντ επικράτησε με περίπου 33% των ψήφων μετατοπίζοντας από τότε το πολιτικό σύστημα σταδιακά προς τα δεξιά με την ταυτόχρονη ενίσχυση εθνικιστικών και θρησκευτικών πολιτικών δυνάμεων. Η επιρροή των μικρότερων κομμάτων αυξήθηκε σημαντικά από τη δεκαετία του 2010, οδηγώντας σε συχνές εκλογικές αναμετρήσεις και πολιτική αστάθεια με χαρακτηριστικό παράδειγμα τις εκλογές της περιόδου

2019–2022 όπου κανένα κόμμα δεν ξεπέρασε το 30%. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τον σχηματισμό εύθραυστων κυβερνητικών συνασπισμών που εξαρτώνται από μικρά θρησκευτικά και εθνικιστικά κόμματα. Σήμερα η κυβέρνηση του Ισραήλ βασίζεται σε έναν συνασπισμό δεξιών και θρησκευτικών κομμάτων, που συγκεντρώνουν 64 από τις 120 έδρες στην Κνεσέτ, εξασφαλίζοντας έτσι κοινοβουλευτική πλειοψηφία.⁵

Οι πολιτικές δυνάμεις του Ισραήλ μπορούν να διαιρεθούν σε τέσσερις βασικές ομάδες κομμάτων. Πρώτον, τα δεξιά κόμματα με κεντρικό το Λικούντ, το οποίο παρότι παραδοσιακά δεν ανήκει στην ακροδεξιά, σταδιακά ενσωμάτωσε στοιχεία και αιτήματα του θρησκευτικού σιωνισμού. Η κατεύθυνση αυτή συνδέεται ιστορικά με την άνοδο του κινήματος των ισραηλινών εποικισμών που αναδείχθηκε ήδη από τη δεκαετία του 1970, την επαύριον του Πολέμου των Έξι Ημερών, και βασίστηκε στην ιδέα ότι περιοχές όπως η Δυτική Όχθη αποτελούν ιστορική και θρησκευτική κληρονομιά του εβραϊκού λαού και η ισραηλινή κυριαρχία θα πρέπει να επεκταθεί σε αυτές. Ηγέτης του κόμματος είναι ο νυν πρωθυπουργός Μπενιαμίν Νετανιάχου, ο οποίος από τα τέλη της δεκαετίας του 2000 κυριαρχεί στην ισραηλινή πολιτική σκηνή. Στην ίδια κατηγορία ανήκουν τα ακροδεξιά κόμματα Otzma Yehudit και Religious Zionism. Το Otzma Yehudit έχει τις καταβολές του στο κίνημα των Καχανιστών, που στο παρελθόν είχε κηρυχθεί εκτός νόμου λόγω των ακραίων εθνικιστικών και αντι-αραβικών θέσεων του και την προώθηση και εμπλοκή του σε τρομοκρατικές ενέργειες. Και τα δύο κόμματα προωθούν μια σκληρή στάση στα ζητήματα ασφάλειας, την επέκταση των εβραϊκών εποικισμών στα κατεχόμενα παλαιστινιακά εδάφη, ενώ υποστηρίζουν την ιδέα του Μεγάλου Ισραήλ, δηλαδή την ένωση όλων των περιοχών που θεωρούνται ιστορικά εβραϊκές, με την πιο μαξιμαλιστική εκδοχή να περιλαμβάνει τα εδάφη από τον Νείλο έως τον Ευφράτη. Οι θέσεις τους περιλαμβάνουν περιορισμό ή ακόμα και εκδίωξη των Παλαιστινίων από τα κατεχόμενα εδάφη, σκληρές στρατιωτικές πολιτικές και ενίσχυση της θρησκευτικής και εθνικιστικής ταυτότητας του Ισραήλ. Στην κατηγορία αυτή μπορεί να προστεθεί και το κόμμα Yisrael Beiteinu, του οποίου η εκλογική βάση αποτελείται κυρίως από ρωσόφωνους ισραηλινούς. Στο παρελθόν το κόμμα και ο ηγέτης του Avigdor Lieberman αποτελούσαν κύριο εκφραστή της ακροδεξιάς ατζέντας, αλλά σταδιακά παραμερίστηκε λόγω του κοσμικού του χαρακτήρα που συχνά έρχεται σε σύγκρουση με την ενίσχυση της τάσης του θρησκευτικού σιωνισμού.

Σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν τα υπερροθόδοξα κόμματα Shas και United Torah Judaism, που αποτελούν τον δεύτερο πυλώνα κομμάτων. Το Shas εκπροσωπεί κυρίως τους μιζραχί, δηλαδή εβραίους με καταγωγή από χώρες της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής, ενώ το United Torah Judaism εκπροσωπεί κυρίως τους ασκενάζι εβραίους από ευρωπαϊκές χώρες. Τα κόμματα αυτά δίνουν μεγάλη έμφαση στις θρησκευτικές και κοινωνικές ταυτότητες, ενισχύοντας την υπερροθόδοξη θρησκευτική παράδοση και επηρεάζοντας ζητήματα όπως η εκπαίδευση, οι κοινωνικές υπηρεσίες και η δημόσια θρησκευτική ζωή στο Ισραήλ, καθώς συχνά αναλαμβάνουν υπουργεία και χαρτοφυλάκια με αρμοδιότητα στα παραπάνω ζητήματα. Η τρίτη ομάδα κομμάτων αποτελείται από τα κεντρώα και (κεντρο)αριστερά κόμματα, τα οποία πλέον αποτελούν τον κορμό της αντιπολίτευσης. Παραδοσιακά θεωρούνταν πιο μετριοπαθή, υποστηρίζοντας τις διαπραγματεύσεις με τους παλαιστινίους και προωθώντας πολιτικές ενίσχυσης των κοινωνικών δικαιωμάτων και των μειονοτήτων. Στο παρελθόν, το Εργατικό Κόμμα κυριαρχούσε σε αυτόν τον χώρο, αλλά πλέον έχει σχεδόν εξαυλωθεί πολιτικά.

Το κενό του Εργατικού Κόμματος καλύπτουν διάφοροι συχνά βραχύβιοι πολιτικοί σχηματισμοί με το Yesh Atid και το Blue and White/National Unity να διαδραματίζουν αυτόν τον ρόλο σήμερα. Το Yesh Atid εστιάζει στις μεταρρυθμίσεις στη δημόσια διοίκηση, μεγαλύτερο διαχωρισμό κράτους και θρησκείας και στην ενίσχυση της μεσαίας τάξης, ενώ το Blue and White/National Unity δίνει έμφαση σε ζητήματα ασφάλειας, θεσμικής σταθερότητας και μετριοπάθειας. Όπως καθίσταται σαφές από τα παραπάνω, σταδιακά η προσοχή τους στην ισραηλινο-παλαιστινιακή διαμάχη και το ενδεχόμενο διαπραγματεύσεων με τους Παλαιστίνιους έχει περιοριστεί, με τον «αντι-νετανιαχισμό» να αποτελεί πλέον βασικό στοιχείο συγκρότησης της πολιτικής τους ταυτότητας. Τέλος, μετά την αποτυχία του αριστερού κόμματος Meretz να εισέλθει στη Κνεσέτ, για πρώτη φορά στην ιστορία του, στις εκλογές του 2022,⁶ το κόμμα Hadash-Ta'al αναδεικνύεται πλέον στην κύρια αριστερή συμμαχία. Το γεγονός ότι κυριαρχείται από Άραβες πολίτες του Ισραήλ αποτελεί μία ακόμα ένδειξη της μετατόπισης της πολιτικής σκηνής στο Ισραήλ. Ο αραβικός πληθυσμός που αντιπροσωπεύει περίπου το 20% του συνολικού πληθυσμού του Ισραήλ, εκφράζεται και μέσω του κόμματος Ra'am, το οποίο διαφοροποιείται σε σχέση με το Hadash-Ta'al, προβάλλοντας μια περισσότερο θρησκευτική ταυτότητα και υιοθετώντας πιο μετριοπαθή πολιτική στάση απέναντι στην κυβέρνηση.

Μέχρι τις επιθέσεις της 7^{ης} Οκτωβρίου και τον ακόλουθο πόλεμο στη Γάζα, στην ισραηλινή πολιτική σκηνή κυριαρχούσε το ζήτημα της παραπομπής του Νετανιάχου σε δίκη για διαφθορά και απόπειρες του τελευταίου να ελέγξει την δικαστική εξουσία. Οι μαζικές διαδηλώσεις του 2023 κατά των προτεινόμενων αλλαγών στο δικαστικό σύστημα και η έντονη αντιπαράθεση γύρω από τη νομοθετική μεταρρύθμιση άνοιξαν τον δρόμο για έντονες κοινωνικές και πολιτικές συγκρούσεις. Παρά τις τροποποιήσεις και τις παραχωρήσεις, η δικαστική μεταρρύθμιση παραμένει σημείο έντονης πολιτικής σύγκρουσης και διχασμού μεταξύ κυβέρνησης και αντιπολίτευσης.⁷ Επιπλέον ένα από τα πιο διχαστικά ζητήματα αφορά την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία για τους υπερορθόδοξους εβραίους άντρες (Haredi).⁸ Το ζήτημα της στράτευσης αποδεικνύεται εξαιρετικά διχαστικό, όχι μόνο λόγω των αυξημένων στρατιωτικών αναγκών του Ισραήλ, που εξαπολύει πόλεμο σε τρία μέτωπα, αλλά και εξαιτίας του ρόλου των δυνάμεων ασφαλείας στη χώρα. Η υποχρεωτική στρατιωτική θητεία ανδρών και γυναικών, η πρακτική του «revolving doors», δηλαδή η συχνή μετάβαση απόστρατων αξιωματικών σε δημόσια αξιώματα, και η σημασία των ενόπλων δυνάμεων ως κεντρικά στοιχεία του εθνικού αφηγήματος και ταυτότητας, τις καθιστούν κεντρικό θεσμό του Ισραήλ. Για δεκαετίες, οι υπερορθόδοξοι απολάμβαναν de facto απαλλαγή από τη στρατιωτική θητεία.⁹ Ωστόσο, οι ανάγκες σε ανθρώπινο δυναμικό λόγω του πολέμου της Γάζας οδήγησαν το Ανώτατο Δικαστήριο να κρίνει τις απαλλαγές παράνομες, βρίσκοντας τη σθεναρή αντίσταση των υπερορθόδοξων κομμάτων Shas και United Torah Judaism που απείλησαν να αποχωρήσουν από τον κυβερνητικό συνασπισμό. Η κυβέρνηση αναγκάστηκε να «παραμερίσει» τον νόμο περί απαλλαγής για να περάσει τον κρατικό προϋπολογισμό του 2026, ο οποίος περιλαμβάνει αύξηση 30 δισεκατομμυρίων NIS στις αμυντικές δαπάνες για την «Επιχείρηση Roaring Lion» κατά του Ιράν.¹⁰

Ένα ακόμα σημείο διαφωνίας είναι η λογοδοσία μετά τον πόλεμο. Οι επιθέσεις της 7^{ης} Οκτωβρίου δημιούργησαν έντονη ζήτηση για τη σύσταση κρατικών εξεταστικών επιτροπών

που θα διερευνήσουν τις ευθύνες της κυβέρνησης και των στρατιωτικών αρχών. Η κυβερνητική συμμαχία στο Ισραήλ προβάλλει το αφήγημα της «ολοκληρωτικής νίκης» εναντίον της Χαμάς, της Χεζμπολάχ και πλέον του Ιράν, αποφεύγοντας να αναλάβει άμεση ευθύνη. Αντίθετα, τα κόμματα της αντιπολίτευσης, ζητούν ένα σαφές πολιτικό σχέδιο για τη «μετά τον πόλεμο» περίοδο και κατηγορούν τον Νετανιάχου για έλλειψη στρατηγικής και για τις αποτυχίες μετά την 7^η Οκτωβρίου.¹¹ Παρά τις διαφορές, ωστόσο, υπάρχει ευρεία συναίνεση στην Κνεσέτ στα ζητήματα ασφάλειας και εξωτερικής πολιτικής. Τα περισσότερα κόμματα αντιτίθενται ρητά ή άρρητα στη δημιουργία παλαιστινιακού κράτους και υποστηρίζουν την εφαρμογή προληπτικών μέτρων για την ασφάλεια του Ισραήλ, συμπεριλαμβανομένων των επιχειρήσεων στο Ιράν και τον Λίβανο.¹² Η στάση των πολιτικών κομμάτων σε μεγάλο βαθμό αντανακλά τις θέσεις της ισραηλινής κοινωνίας, η υποστήριξη της οποίας στις πολεμικές επιχειρήσεις αγγίζει το 80%.¹³

Το πώς θα διαμορφωθεί η πολιτική σκηνή στο Ισραήλ το επόμενο διάστημα θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από την εξέλιξη του πολέμου, τις ενδεχόμενες πιέσεις της διεθνούς κοινότητας και δη των ΗΠΑ. Ωστόσο, η διαμόρφωση της πολιτικής σκηνής του Ισραήλ αποτελεί προϊόν μακράς εξελικτικής διαδικασίας και η δεξιόστροφη πολιτική δεν συνδέεται αποκλειστικά με το πρόσωπο του Νετανιάχου, όπως καταδεικνύει και η ευρεία συναίνεση σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, αλλά με βαθύτερες διεργασίες εντός της ισραηλινής κοινωνίας, για την ανακοπή ή αναστροφή των οποίων θα απαιτηθούν πολλά περισσότερα από τον πόλεμο στην περιοχή, τουλάχιστον με την σημερινή του μορφή.

Σημειώσεις

⁰ Όλοι οι σύνδεσμοι προσπελάστηκαν στις 12/03/2026.

¹ Donald Peretz and Gideon Doron, “The Government and Politics of Israel: Third Edition.” *Routledge & CRC Press*, 22 Φεβρουαρίου 1997, <https://www.routledge.com/The-Government-And-Politics-Of-Israel-Third-Edition/Peretz-Doron/p/book/9780813324098>.

² Alon Harel, “Basic Law: Israel as the Nation State of the Jewish People.” *Cambridge University Press, Nationalities Papers* 49, αρ. 2 (2021): 262–69. <https://doi.org/10.1017/nps.2019.127>.

³ ό.π.

⁴ ό.π.

⁵ “Elections and Parties.” The Israel Democracy Institute, προσπελάστηκε 12 Μαρτίου 2026, <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/>.

⁶ Τον Ιούλιο του 2024, το Meretz συνενώθηκε με το Εργατικό Κόμμα σχηματίζοντας τον κομματικό σχηματισμό «Δημοκράτες».

⁷ Sam Sokol, “Knesset Passes Law Greatly Boosting Political Control over Appointment of Judges.” *The Times Of Israel*, 27 Μαρτίου 2025, <https://www.timesofisrael.com/knesset-passes-law-greatly-boosting-political-control-over-judicial-appointments/> ; Tom Ginsburg, “The Long Hand of Anti-Corruption: Israeli Judicial Reform in Comparative Perspective .” *University of Chicago Law School Chicago Unbound Journal Articles*, 2023,

https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2948&context=journal_articles.

⁸ Joshua Leifer, “Inside Israel’s Battle over the Haredi Draft and Who Must Fight in Its Wars.”, *The New York Times*, 18 Οκτωβρίου 2025, <https://web.archive.org/web/20251019173603/https://www.nytimes.com/2025/10/18/magazine/israel-haredi-draft-netanyahu-war.html>.

⁹ Simon Speakman Cordall, “Ultra-Orthodox Fury over Military Enlistment Turns Deadly in Israel.” *Al Jazeera*, 7 Ιανουαρίου 2026, <https://www.aljazeera.com/news/2026/1/7/ultra-orthodox-fury-over-military-enlistment-turns-deadly-in-israel>.

¹⁰ Sam Sokol, “PM and Smotrich Say Haredi Draft Exemption Bill to Be Set aside to Help Fund Iran War .” *The Times Of Israel*, 11 Μαρτίου 2026, <https://www.timesofisrael.com/pm-and-smotrich-say-haredi-draft-exemption-bill-to-be-set-aside-to-help-fund-iran-war/>.

¹¹ Gabriel Colodro, “From Right to Left, Israeli Political Parties Outline Critical Objectives after the War – Defense, Identity, and Social Needs.” *The Media Line*, 10 Οκτωβρίου 2025, <https://themedialine.org/top-stories/from-right-to-left-israeli-political-parties-outline-critical-objectives-after-the-war-defense-identity-and-social-needs/>.

¹² Raphael BenLevi, “Israel in 2026: A New Consensus on Security.” *The Jerusalem Strategic Tribune*, 8 Ιανουαρίου 2026, <https://jstribune.com/israel-in-2026-a-new-consensus-on-security/#:~:text=In%20Israel%2C%20the%20prevailing%20security.it%20from%20the%20primary%20threat>.

¹³ Mora Deitch, et.al., “Findings of a Flash Survey—Two Weeks into Operation Roaring Lion”, *INSS*, 19 Μαρτίου 2026, <https://www.inss.org.il/publication/survey-lions-roar-2>.